

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

SIR RAYMOND FIRTH, „NAVIGATOR OF THE PACIFIC“

Magisterská diplomová práce

obor studia: Kulturní antropologie – Obecná lingvistika

Autor: Bc. Lucie Sehnálková

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Veselský, Ph.D

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „Sir Raymond Firth: Navigator of the Pacific“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne.....

Podpis

Poděkování

Ve vztahu k této práci bych ráda poděkovala doktoru P. Veselskému, za odborné vedení, trpělivost a důvěru. Své rodině děkuji za stálou podporu a péči, především během svého studia na Palackého univerzitě a v zahraničí – především své mámě za ochotu poslouchat o studentských radostech a strastech, a sestře Kami za nevšední sesterskou podporu. Mé díky patří také mému partnerovi Manuelemu za aktivní zájem o tuto práci a péči o můj úsměv a pozitivní myšlení.

In relation to my thesis I would like to give thanks to professor P. Veselský for his professional lead and advice about the direction of this work, also for his patience and faith. To my family for continuous support and care especially during my studies at Palackého university and abroad. Special thanks goes to my mum for her readiness to listen to student's joys and hardships and to my sister Kami for her uncommon sisterly support. I thank also my partner Manuele for his active interest in this work and care of my smile and positive thinking.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Lucie Sehnálková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie – Obecná lingvistika
Obor obhajoby práce:	kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Veselský, PhD.
Rok obhajoby:	2017

Název práce: Sir Raymond Firth, „Navigator of the Pacific“

Anotace:

Práce se zabývá osobností kulturní antropologie Sirem Raymondem Firthem, jednoho z představitelů klasického funkcionalismu 20. století v antropologii a později vzniklé ekonomické antropologie. Tento antropolog novozélandského původu se věnoval studiu polynéských kultur, z nichž nejdůležitější je Tikopia, o níž publikoval odborné studie po dobu 70 let. Během svého velmi dlouhého života byl hostem na mnoha světových univerzitách, na kterých přednášel o svém oboru a výzkumech. V jeho pracích je viditelný vliv funkcionalismu a jeho učitele B. Malinowského. Mimo to však dokázal funkcionalismus obohatit o nová témata – variace, sociální změna, sociální organizace – a hlouběji se zabýval také diachronickou rovinou.

Cílem této práce je vytvořit komplexní náhled na R. Firtha v kontextu doby, ve které žil a pracoval jako antropolog. Pohlížím na jeho práci z perspektivy formálních vlivů antropologického funkcionalismu, inspiračních vlivů jakým byl Malinowski a Firthova individuálního přístupu ke studiu kultury a společnosti. V poslední části pak srovnávám Firthovo pojetí antropologie s tím současným a diskutuji o něm jako o možném inspiračním zdroji pro dnešní antropologické badatele.

Práce je zaměřena teoreticky, a proto je hlavní metodou popis a objektivní analýza jednotlivých publikací a témat, kterými se Firth zabýval. Jednotlivé kapitoly jsou prokládány velkým množstvím příkladů z jeho textů, jimiž podporují své názory na koncepci antropologické práce R. Firtha. Z jeho výzkumných prací čerpám výhradně z těch, které se zabývají kulturou Tikopia – nejdětalněji popisovanou společností, kterou Firth studoval.

Má práce ukazuje na Firthův přínos do antropologické disciplíny v několika ohledech – jeho studium kultury Tikopia je jeden

z nejpreciznějších a nejkompexnějších antropologických výzkumů. Práce obsahují bohaté informace nejen o Tikopia, ale také o Firthovi samotném, o jeho názorech a pojetí práce antropologa. Se současnou antropologií sdílí pozitivní hodnocení interdisciplinarity a přínosu informátorů, nesdílí však relativistický pohled na otázku subjektivity/objektivit antropologa.

Firth může být pro antropologii inspirací v otázce důležitosti holistického pohledu na kulturu, který je dnes spíše opomíjen, a obnovení zájmu o studium vzdálených kultur, jejichž zachycení a uchování způsobů života bylo odnedávna cílem antropologické práce. Na druhou stranu může být také odmítnut jako již překonaná minulost, která není kompatibilní s dnešním pojetím antropologické disciplíny. Navzdory jakémukoli rozhodnutí je Firth jedním z nejčtivějších autorů antropologických výzkumných prací a precizním badatelem, jehož knihy by měly být zařazeny do seznamu základní literatury tohoto oboru.

Klíčová slova: kulturní antropologie; sociální antropologie; funkcionalismus; Bronislaw Malinowski; Tikopia

Title of Thesis: Sir Raymond Firth, „Navigator of the Pacific“

Annotation:

This work deals with Sir Raymond Firth, a personality of cultural anthropology, one of the representatives of the classical functionalism of the 20th Century in the anthropology and economical anthropology created later on. This anthropologist of New Zealand origin dedicated his life to studying Polynesian cultures. The most famous one is Tikopia about which Firth published scientific studies for the duration of seventy years. During his long life he was hosted on many prestigious universities over the world where he talked about anthropology and his research. In his work there is a visible influence of functionalism and his teacher B. Malinowski. Apart from this however, Firth enriched the anthropology with new topics, such as the variety, social change, social organisation etc., and focused more than other on the diachronic view of culture.

The aim of the thesis is to create a complex view on Raymond Firth in relation to the context of the 20th Century. I look at the variety of influence on his work as an anthropologist and at the same time I look for the individuality of his conception of anthropological study of culture. In the last part of my work there is a comparison of Firth's conception of anthropology with the current one and here I also discuss the possible inspirational potential of Firth's work for today's anthropologists.

This work is of a theoretical kind therefore the main method is description and objective analysis of Firth's books, articles and the topics he

deals with. The chapters are filled with a rich number of examples and citations from Firth's texts by which I support my opinions on the conception of his anthropological work. The main sources are Firth's books about Tikopia which is the most detailed analysis of society done by this anthropologist.

The thesis shows Firth's contribution to the anthropological discipline in number of ways. His study of Tikopia is one of the most precise and complex anthropological researches. The work contains vast amount of information not only about Tikopia but also about Firth himself, his opinions and conception of the work of anthropologist. With the current anthropology he shares the positive view on the benefits of interdisciplinarity and the contribution of informants. However he doesn't agree with the relativistic tendency of doubting the objectivity of anthropology.

Firth can be an inspiration for anthropology in relation to the holistic view of culture which is rather ignored now days. He can also renew the motivation for studying the alliterate societies whose ways of life anthropology formerly aimed to study, analyse and preserve. On the other side Firth may be rejected as an outdated anthropologist who is no more compatible with the modern anthropological ways. In spite of those possibilities, Firth remains one of the most readable authors of anthropological ethnographies and a precise researcher whose books should be a part of the compulsory reading of this discipline.

Keywords: cultural anthropology; social anthropology; functionalism; Bronislaw Malinowski; Tikopia

Počet literatura a zdrojů: 40

Rozsah práce: 95 s. (151 826 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	8
1. Raymond Firth (1901-2002).....	12
2. Funkcionalismus	18
2.1. Kontext vzniku funkcionalismu	19
2.2. Teoretický rámec funkcionalismu.....	21
2.3. Hlavní teze funkcionalismu a jeho cíle.....	23
2.4. Pojem funkce	25
2.5. Funkcionalismus po 2. světové válce	27
2.6. Shrnutí funkcionalismu v antropologii.....	28
3. Bronislaw Malinowski – učitel R. Firtha.....	30
4. Raymond Firth.....	35
4.1. Publikace R. Firtha o Tikopia a jinde	35
4.2. Předmět studia R. Firtha.....	44
4.3. Antropologie očima R. Firtha	51
4.4. Antropologická práce a výzkum.....	56
4.5. Vztah antropologa a domorodce.....	64
4.6. Srovnání současné antropologie s antropologií R. Firtha.....	71
Shrnutí.....	80
Závěr	88
Literatura a zdroje	91

Úvod

Během studia Kulturní antropologie se student setkává s mnoha jmény antropologů, kteří zanechali větší či menší stopu na vývoji svého oboru. Často jde o akademiky z britského, amerického či francouzského prostředí, o nichž se píše v každé učebnici antropologie, případně sociologie a dalších příbuzných věd. Patří zde slavný Franz Boas, Bronislaw Malinowski, Claude Lévi-Strauss či Clifford Geertz. Tito muži napomohli rozvoji antropologie a dali jí nový směr v rámci metody, oblasti zkoumání i teoretických východisek. Každý antropolog je zná a každý student se o nich učí.

Když se podívám zpětně na své vlastní studium antropologie, kromě několika vyvolených mužů a žen, kteří byli během přednášek nesčetněkrát opakováni, se ostatní stali pouhými jmény s jednou či dvěma poznámkami v sešitě. Jedním z nich je i Raymond Firth, původem z Nového Zélandu, jehož zhruba sedmdesátiletá kariéra antropologa není v českém prostředí příliš známá. Jedná se přitom o vědce, který svůj život zasvětil studiu kultury lidí Tikopia, pocházející ze stejnojmenného ostrova v oblasti Šalamounových ostrovů. Od 30. let 20. století byl profesorem na britské univerzitě London School of Economics, byl pokračovatelem a přítelem B. Malinowského, stejně jako A. Radcliffe-Browna, a za svůj život přednášel na mnoha světových univerzitách. Je jedním z představitelů funkcionalismu, britského antropologického směru první poloviny 20. století.

Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma k diplomové práci, je má vlastní preference teoretické práce před aplikovaným výzkumem. Na Firtha jsem se pak rozhodla zaměřit proto, že v českém prostředí je znám jen povrchně a téměř všechny české přehledy kulturní a sociální antropologie jej zmiňují jen ve zkratce (často ve vztahu ke specifickému tématu). Výjimkou

jsou *Dějiny antropologie* (Soukup, 2004), kde je mu věnováno několik stran, a Budilův *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie* (2003) se značně kratším příspěvkem. V neposlední řadě může tato práce sloužit studentům antropologie jako studijní materiál shrnující díla a antropologii v pojetí R. Firtha.

Cílem mé diplomové práce je vytvořit komplexní náhled na Firtha jako antropologa. To znamená zasadit jeho antropologickou práci do kontextu jeho doby, vývoje oboru a vlivných postav. Firth je přímým pokračovatelem funkcionalismu, který zformoval jeho učitel B. Malinowski - na něj také do jisté míry navazuje. Zároveň si Firth udržuje značnou individualitu v rámci témat, kterými se zabývá, a přístupů k antropologické práci. V neposlední řadě chci poukázat na podobnost antropologické disciplíny dneška s antropologií R. Firtha, a diskutovat o jeho práci jako možném inspirativním zdroji.

Struktura mé práce je rozdělena do obecné a konkrétní části: obecná část se zabývá funkcionalismem, jeho vznikem a teoretickými koncepty; teoretická část je rozbohem Firthovy antropologické práce a významných prvků, kterými se vyznačuje. Jednotlivé kapitoly se zabývají analýzou zásadních publikací o Tikopia, dále podobou Firthovy antropologie - jeho zásady práce antropologa, teoretické koncepce ad. V dalších kapitolách se soustředím na otázku pojmání vztahu mezi antropologem a informátory, dále podobou terénního výzkumu. Práce je uzavřena kapitolou, která srovnává současnou antropologii s podobou tohoto oboru v pojetí Firthově. Poté následuje shrnutí celé práce.

Tato práce je teoretická, a proto jsou zvoleny metodami především popis, analýza jednotlivých témat, kterými se Firth zabýval při svých výzkumech, a snaha o objektivní pohled na jeho antropologickou práci. V

jednotlivých kapitolách se (po vzoru Firtha) snažím text prokládat dostatečným množstvím příkladů z jeho publikací jako podporu svých názorů na jeho koncepci antropologické práce. Právě to vnímám jako jeden ze zásadních příspěvků této práce, spolu se srovnáním Firthovy antropologie s tou současnou.

Jsem si vědoma, že většina Firthovy literatury, ze které čerpám, jsou publikace o Tikopia. Přestože Firth vydal knihy o dalších kulturách, které studoval (Maorové, Malajští rybáři ad.), výzkum Tikopia představuje jeho celoživotní a nejkompexnější dílo, kterému se věnoval a o němž publikoval v období více než sedmdesáti let. Mimo to se na ostrov několikrát vrátil a realizoval zde výzkumy v různých obdobích, což mu umožnilo zmapovat společenské změny, které se v Tikopia udály. Vycházím tedy z předpokladu, že všechny zásadní informace o Firthově koncepci antropologie jsou zde k nalezení.

Během psaní této práce jsem nečelila žádným zásadním obtížím. Mým cílem je podat co nejobjektivnější obraz Firthovy práce jako antropologa a vědce, čehož se snažím dosahovat bohatým množstvím příkladů z Firthových textů. S literaturou jsem pracovala zodpovědně a použila ji v dostatečném množství.

Mými hlavními zdroji jsou publikované knihy a články R. Firtha, které tvoří jádro práce. V kapitolách, které se zabývají funkcionalismem a jeho představiteli, čerpám především z knih shrnující vývoj antropologie a její témata (viz V. Soukup; I. Budil; R. Layton, M. Soukup ad.). České knižní publikace jsem získala z olomoucké univerzitní knihovny, zahraniční anglicky psané pak prostřednictvím mezi-výpůjční služby, a také osobně z knihovny italské univerzity města Pavia. Velkou část mých zdrojů zahrnují také Firthovy články, pro jejichž získání jsem využila elektronickou databázi

JSTOR a EHRAF. Protože většina použité literatury je psaná v anglickém jazyce, všechny uvedené citace ze zahraničních zdrojů jsou přeloženy mou osobou. Z toho důvodu se na některých místech objevují poznámky pod čarou, kde uvádím vícero možných překladů daného pojmu. Reflektuji tak možnost odlišných konotací užitého slova dle zvoleného překladu.

1. Raymond Firth (1901-2002)

Sir Raymond William Firth se narodil 25. března roku 1901 v Aucklandu, na Novém Zélandu. Již během svého dětství se setkával s maorskou kulturou v knihách i přímým kontaktem s domorodci žijícími v oblasti jeho rodného města. Vystudoval na místní škole a díky výborným výsledkům mu bylo uděleno několik stipendií. Během studia, na přelomu roku 1921 a 1922, se s dvěma přáteli vydal na výpravu severním ostrovem Nového Zélandu, tzv. zemí Tuhoe, kde chodili hornatou krajinou ostrova a setkávali se s místními lidmi. Na této cestě si Firth osvojil základy maorštiny a také se seznámil s několika členy místní inteligence. Život a kultura Maorů se staly jedním z předmětů Firthova antropologického zkoumání.

Ve zmíněném roce také úspěšně absolvoval své studium na Auckland University College, kde získal titul z ekonomických studií. Byl zvědavým a energickým studentem, což dokazují jeho výlety po jeho domovině, jehož obyvatele a krajinu si zamiloval. Jeho magisterskou prací v rámci oboru ekonomie a historie bylo studium průmyslu kauri gummy, kterou Maorové užívali pro různé účely, a později se stala jednou z vývozních komodit. Na základě této práce, která byla velmi pozitivně ohodnocena, pak napsal i svůj první článek (Davis, 2004, s. 72-3). Práce je zajímavá tím, že obsahovala výzkumnou část, jelikož Firth byl nespokojen s malým množstvím literatury, a tak se rozhodl pro terénní výzkum ve skupině pracovníků získávajících gumu ze stromů. Jeho metodami bylo pozorování a rozhovory (Huntsman, 2003, s. 488). V té době to byl pro ekonomická studia nevídaný počín.

Kvůli jeho rostoucímu zájmu o studium Maorů a sociální antropologii, o které zatím věděl jen z knih (např. Lowieho *Primitive Culture*), se rozhodl odejít do Anglie a přihlásit se na doktorské studium ekonomie. Shodou náhod byl však vedoucí jeho práce pryč, a protože Firth se svěřil sekretářce o

svém antropologickém „koníčku“, poslala ho ona pracovnice univerzity za C. G. Seligmanem. Ten jej následně představil B. Malinowskému. Toto osudové setkání vedlo k Firthově celoživotní snaze propojit ekonomickou a antropologickou disciplínu na základě svého studia primitivních kultur Pacifiku.

Firth se pro svou dizertační práci rozhodl pokračovat ve studiu Maorů se zaměřením na jejich ekonomiku. Tentokrát si nevybral terénní výzkum, ale studium literatury psané v angličtině a maorštině, kterou již dobře ovládal. Tu roku 1927 úspěšně obhájil a o pár let později vydal jako knihu s názvem *Primitive Economics of the New Zealand Maori* (1929). Když se o třicet let později rozhodl pro její druhou edici, sám ji zkritizoval a přepracoval některé části podle nejnovějších poznatků v oboru.

Po dokončení doktorského studia přijal Firth, hnán nespokojeností s nedostatkem kvalitní literatury o obyvatelích Polynésie, nabídku stát se členem university v Sydney po boku Radcliffe-Browna. Dlouho se tam však nezdržel a rozhodl se pro terénní výzkum na ostrově Tikopia po vzoru výzkumů realizovaných Malinowským. Důvodem, proč si vybral Tikopia, byla touha po studiu společnosti, jejíž tradiční život by byl stále nedotčen západním světem (především v oblasti ekonomiky a náboženství). Na ostrově strávil 50 týdnů mezi roky 1928 – 1929 intenzivním výzkumem místní kultury a společnosti, a podle Huntsman může být nazván až „milostnou aférou mezi Firthem a Tikopia“ (Huntsman, 2003, s. 488). Odkazuje tím, dle mého názoru, na zjevnou úctu Firtha k ostrovu a úzká přátelství s jeho obyvateli, která jsou snadno čitelná z jeho prvotiny *We the Tikopia* z roku 1936.

Během 30. let 20. století zastával učitelský post na univerzitě v Sydney a od roku 1936 na London School of Economics v Londýně, kde vyučoval

antropologii spolu s Malinowským. Během těchto let vedl velmi aktivní život intelektuála, udržoval přátelské styky se svými vzdělanými současníky, Evans-Pritchardem, M. Postanem (který se zabýval ekonomickou historií) či Malinowským, přednášel a publikoval knihy. Mezi ně patří například úzká publikace *Human Types* (1938), která je úvodem do sociální antropologie a představuje její dobová témata, nebo naopak velmi obsáhlá kniha s názvem *Primitive Polynesian Economy* (1939), zabývající se do detailu ekonomikou ostrova Tikopia s občasnou komparací s jinými kulturami v oblasti Polynésie. Následného roku pak Firth sepsal a vydal knihu *Work of the Gods in Tikopia* (1940) zabývající se popisem a analýzou hlavní náboženské události, která se skládá ze souboru dlouhodobě performovaných rituálů, kterých se Firth na konci dvacátých let na Tikopia účastnil při svém výzkumu.

Ještě před válkou odjel Firth na krátkodobý výzkum do Malaya zkoumat ekonomiku místních venkovanů. Dle Huntsman se jedná o „první analytické použití konceptu „venkovana““ (2003, s. 488). Výzkum byl publikován až 1946 pod názvem *Malay Fishermen: Their Peasant Economy*.

Čtyřicátá léta a s nimi 2. světová válka zastihla také antropology, z nichž někteří se jí přímo či nepřímo účastnili. Raymond Firth přispěl svým dílem prací na sérii příruček pro námořnictvo. Spolu s J. W. Davidsonem a M. Davies vytvořili čtyři dokumenty pojednávající o ostrovech Pacifiku a jejich obyvatelích. Informace byly určeny námořnické zpravodajské službě, jejíž součástí se Firth na počátku 40. let stal. Mezi popisovanými oblastmi byla Nová Guinea, Šalamounovy ostrovy ad. Těsně před skončením 2. světové války se stal členem rady pro výzkum situace v koloniích v poválečné době a nahradil zesnulého Malinowského v čele antropologie.

Během i po ukončení působení na univerzitní půdě byl Firth pozván do různých institucí po celém světě. Nejčastěji to byly univerzity, na kterých

vedl krátkodobé semináře nebo na nich pracoval jako externí lektor, a to především v Austrálii a Spojených státech amerických. V USA měl také možnost hlouběji pochopit antropologii amerického prostředí a navázat drahocenné kontakty s místními akademiky. Roku 1952 také zrealizoval druhý terénní výzkum na ostrově Tikopia, tentokrát v doprovodu kolegy jménem J. Spillius. Data získaná z této cesty mu poskytla cenné informace o proměně tikopijské společnosti v čase více než dvaceti let, které popisuje kniha *Social Change in Tikopia* (1959).

Od konce 60. let Firth sepisuje a vydává knihy o Tikopia, soustředující se na téma náboženství a tradic – *Tikopia Ritual and Belief* (1967), *Rank and Religion in Tikopia* (1970), *History and Traditions of Tikopia* (1971). Náboženství se ukázalo být velmi zajímavým tématem v prostředí Tikopia, protože Firthovi dalo možnost zkoumat jej v diachronní rovině. Vlivem postupné adopce křesťanství a jeho střetu s domorodým systémem víry totiž došlo ke změnám ve struktuře společnosti. Firth tak mohl komparovat data sesbíraná z konce 20. let 20. století a nově získaných dat z následujících výzkumů Tikopia.

Jak se století postupně chýlilo ke konci, Firth ztrácel síly a roku 1968 se rozhodl odejít z London School of Economics a působit již jen jako hostující profesor na světových univerzitách. Potkával své bývalé studenty (A. Dewey, C. Belshaw) a ty nové seznamoval s nejnovějšími poznatky na poli antropologie. Publikoval nyní především své články – vydal tak například anglicko-tikopijský slovník, sbírku tikopijských písní nebo příspěvky k tématům moderní sociální a ekonomické antropologie. Roku 1973 mu byl udělen britský rytířský titul.

Firthův poslední vydaný článek je spojen s oslavou jeho stých narozenin roku 2001 v Londýně. Při této příležitosti mu Huntsman předala

medaili Nayacakalou udělenou Firthovi Polynézskou společností, a to za publikační činnost v tématice ostrovů Pacifiku. Firth se cítil tímto oceněním velmi poctěn a při této příležitosti přednesl krátký projev, ve kterém vyzdvihl přínos antropologů-domorodců pro antropologii studií své mateřské společnosti. Podle něj je etnografie a sociální antropologie rozvíjena prací západních i domorodých antropologů, protože ti domácí se mohou „svým vhledem pokusit vyrovnat asymetrii v současné společnosti“ (Davis, 2004, s. 77). Na základě tohoto projevu pak sepsal článek *The Creative Contribution of Indigenous People to Their Ethnography* (2001). Tímto článkem ukončil svou vědeckou publikační činnost.

Firth umírá 25. února 2002. Dožil se téměř 101 let. Více než 30 let působil jako profesor na London School of Economics, zastával důležité posty na britských a amerických akademických institucích, byl hostujícím profesorem na mnoha světových univerzitách. Byl oceněn rytířským řádem, 10 čestnými doktoráty, novozélandským řádem za zásluhy a medailí Britské akademie. Na počest Firthova úmrtí byl složen Maorský lament (tzv. *poroporoaki*) prezidentem Polynézské společnosti Sirem H. Kawharu. Jeho text vyjadřuje úctu a obdiv těch, kdo Firtha znali, smutek nad jeho odchodem a velikost odkazu, který po sobě zanechal. Právě v této básni je Firth nazván „Navigator of the Pacific“ (viz Huntsman, 2003, s. 489).

Davis o něm píše jako o „trpělivém a ušlechtilém učiteli, jehož mnozí absolventi mu zůstali věrni po celý svůj život“ (2004, s. 71). Vyzdvihuje jeho integritu a nesobeckost. V rámci antropologie pak mluví o Firthově důrazu na empiričnost a snahu podat lidskou zkušenost v její celistvosti a různorodosti (Davis, 2004, s. 72). Jako čtenář jeho knih bych zdůraznila především jeho schopnost dynamického vyprávění a bohatost příkladů, které oživují jeho publikace. Na první pohled je viditelná také jeho sečtělost dobové literatury z různých oborů a důraz na sběr velkého množství dat z

terénu. Především ale knihy vypráví příběh o muži, který v místní společnosti našel mnohé přátele, k jejichž kultuře chová respekt, úctu a nemalý cit.

2. Funkcionalismus

Raymond Firth je jedním z představitelů funkcionalismu, myšlenkového proudu 20. století, který je spojen především s britským prostředím a London School of Economics, na které Firth působil velkou část své profesionální kariéry antropologa. V antropologii vzniká tento směr ve dvacátých letech 20. století, založen původem polským antropologem Bronislawem Malinowským a jeho britským kolegou Alfredem Radcliffe-Brownem. Hlavní inspirací jim byl francouzský sociolog Émile Durkheim, jehož teorie se staly základním zdrojem při tvorbě hlavního teoretického rámce funkcionalismu. Během let třicátých se funkcionalismus postupně rozdělil na funkcionalistickou antropologii Malinowského a strukturálně-funcionalistickou antropologii Radcliffe-Browna, kvůli rozkolu v pojetí společnosti.

Funcionalistickou antropologii můžeme velmi zjednodušeně shrnout do několika vět. Společnost je vnímána jako celistvý systém, jehož stavební jednotky (kulturní a sociální instituce) jsou analyzovány z pohledu jejich funkce, kterou plní pro zachování a fungování celku a ostatních částí, které jej konstituují a se kterými jsou svázány. Mezi nové pojmy, na kterých funkcionalismus staví své teorie, jsou funkce, sociální struktura a sociální organizace. Hlavním odlišujícím znakem mezi 2 větvemi funkcionalismu je způsob definování funkce kulturních prvků – buď jako nástroj k uspokojování biologických potřeb, nebo prostředek k uchování integrity a stability sociálního organismu (Soukup, M., 2015, s. 232). Hlavní metodou funkcionalismu se stal dlouhodobý intenzivní terénní výzkum, který umožňuje vědci získávat data o pozorovatelných faktech přímo z terénu. Analýza institucí je pak nazývána funkcionalní analýzou. Typickým znakem funkcionalismu jsou velké holistické výzkumy aliterárních společností a kultur. Funkcionalisté se přiklonili k synchronnímu přístupu v rámci studia

kultury a společnosti. Vymezili se tak vůči historickému přístupu americké antropologie.

2.1. Kontext vzniku funkcionalismu

Vznik funkcionalismu v antropologii se pojí s rokem 1922, kdy byly publikovány dvě zásadní práce. První byla napsána Radcliffe-Brownem s názvem *Andamanští ostrované*. Jedná se o etnografickou práci zkoumající společnost Andamanských ostrovů. Přestože se původně mělo jednat o pokus rekonstruovat místní dějiny, britský antropolog se místo toho rozhodl studovat otázku integrační funkce kultury. Druhá práce pochází z pera Malinowského, *Argonauti západního Pacifiku*, a analyzuje tzv. kula, směnný obchod mezi muži z ostrovů v oblasti východu Nové Guineje. Publikace vyšly nezávisle na sobě, ale sdílí stejnou metodu – empirický výzkum v prostředí kultury, kterou zkoumají. Ten se také stal jedním ze základních kamenů moderní sociální antropologie ve Velké Británii (Soukup, 2004, s. 425-6) a „vyhnal“ antropology z jejich pohodlných křesel přímo do terénu.

Funkcionalismus se jako myšlenkový směr objevil již na konci 19. století, a to v oblasti psychologie a ekonomie, kde se soustředil na analýzu chování/jednání jedince z pohledu adaptace člověka na jeho prostředí. Jednalo se tedy o historický přístup (Kuklick, 2002, s. 247). V té době převládaly na poli antropologie dva myšlenkové proudy, škola etnografie a sociologie. Každá z nich se zabývala jinými tématy i přístupem k jejich studiu. Do etnografické školy se řadí americký difuzionismus přelomu devatenáctého a dvacátého století. Vznikl jako reakce na dřívější evolucionismus, jeden z prvních antropologických směrů vůbec, který se zabýval změnami uvnitř kultury (např. inovace) a její fungování připodobňoval k procesu evoluce. Difuzionisté se rozhodli vydat přesně

opačným směrem a za největšího hybatele v otázce proměny kultury považovali migraci a kulturní kontakt. Novým prvkem byl také kulturní relativismus, jenž se stal elementárním pro antropologické myšlení – zdůrazňuje jedinečnost každé kultury, utvářené specifickými procesy a ovlivněnou neopakovatelnou kombinací faktorů. Interpretace kulturních prvků je tedy možná jen s ohledem na celek, ze kterého pocházejí.

Sociologická škola přelomu století je dobou slavných postav a jejich zvučných jmen, např. Max Weber a Émile Durkheim. Budil ji označuje za „komparativně, teoreticky a evolucionisticky“ zaměřenou, s hlavním zájmem o „vývoj sociálních institucí“ (Budil, 2003, s. 197). Dle Durkheimovy koncepce má společnost integrující charakter - každá jednotka je propojena v síti s těmi ostatními a ty spolu vytváří jeden celek. Max Weber poukázal na složitost vývojové procesu, na které působí různorodé vlivy - kultura, politické uspořádání nebo fyzický svět, ve kterém se společnosti nachází a vyvíjí a tím je činí jedinečné (Kubátová, 2009, s. 67, 69). Mezi další výraznou osobnost můžeme zařadit také H. Spencera a jeho analogii společnosti jako lidského organismu.

Vznik funkcionalismu znamenal přehodnocení obou myšlenkových proudů a v antropologii (a nejen v ní) dochází k důležitým změnám. Funkcionalisté upouští od snahy vědců rekonstruovat dějiny lidské kultury nebo vytvářet jednotný rámec pro určování tzv. vývojových stádií každé kultury zvlášť. Difuzionismus je pro nový antropologický směr passé a stejně tak je upozaděna i evolucionistická perspektiva na straně sociologické školy. Kromě sociologie byla inspirací také filozofie či psychologie (Soukup, 2004, s. 425). Tento pluralismus inspiračních zdrojů vedl k tomu, že v pozdější době se funkcionalismus stal „soutokem různorodých teoretických a metodologických trendů“ (Encyclopedia of Social And Cultural Anthropology, 2002, s. 249). Humanitní vědci hledali své místo ve

funkcionalismu různými způsoby a taktéž existovala značná variabilita metod a teoretických přístupů funkcionalistů různých zemí a vědeckých disciplín.

Kromě obratu v myšlení byl vznik funkcionalismu také reakcí na rostoucí obavy ze zániku primitivních kultur. Ty vyvolaly v antropologii potřebu terénních výzkumů, které by byly vedeny profesionálně a do hloubky, a tak získaly co nejvíce dat o objektech svého studia. Stejně okolnosti vedly později Firtha ke studiu tikopijských ostrovanů (Firth, 1963a, s. xvi). Malinowski i Radcliffe-Brown na ni odpověděli realizací svých výzkumů na Andamanských a Trobriandských ostrovech a intenzivní terénní výzkum se stal hlavní metodou funkcionalistické antropologie a především britské sociální antropologie pod vládou Malinowského (Budil, 2003, s. 199). Protože Velká Británie až do 2. světové války vlastnila velké množství kolonií, stala se území pod britskou nadvládou oblíbenými místy pro terénní výzkumy. Patřila mezi ně hlavně Afrika, oblast Indie, Pacifiku či Austrálie. Znamenalo to také značně jednoduchý přístup k finanční podpoře terénních výzkumů, protože získaná data mohla být využívána místní koloniální vládou k lepšímu pochopení, a tedy i kontrole domorodých komunit. Později se tak stala tématem kritické debaty otázka dopadu britské kolonizace na funkcionalistickou antropologii i mimo ni - sám Malinowski, říká R. Layton, „[...] se nebál otevřeně kritizovat efekt britského kolonialismu a misionářů na blahobyť obyvatel ostrovů Nové Guineje, které studoval [...]“ (1998, s. 27).

2.2. Teoretický rámec funkcionalismu

Jak již bylo řečeno, vznik funkcionalismu v antropologii je spojován s publikací terénních výzkumů Malinowského a Radcliffe-Browna v oblasti

Andamanských a Trobriandských ostrovů. Své dominantní postavení v britské sociální antropologii získal koncem dvacátých let minulého století, v době, kdy Firth započíná svůj první výzkum na ostrově Tikopia.

Společnost je analogická lidskému organismu (Budil, 2003, s. 198), tvrdí funkcionalismus: Celek se skládá z jednotlivých částí, které jsou propojeny v síti vztahů umožňujících vzájemnou komunikaci. Jejich vztah je interdependentní mezi sebou i k celku. Každá jednotka má svou funkci v systému, kterou v rámci něj plní, a pokud ji ztratí, může dojít ke změnám. Ty mohou být externí, tedy přicházet z vnějšku systému, nebo vnitřní, způsobené například technologickým rozvojem, a mít různou sílu dopadu na strukturu a funkčnost systému a jeho jednotek. Z toho vyplývá, že společnost je holisticky pojatý dynamický systém, konstituovaný svými jednotkami (institucemi) jako stavebními kameny, z nichž každá má svou funkci relevantní pro celek i ostatní konstituující části uvnitř struktury (Budil, 2003, s. 197).

Dopady těchto změn pak reguluje společenský systém, jehož cílem (byť nikdy úplně dosažitelným) je tzv. sociální (Budil, 2003, s. 198) či dynamická rovnováha definována Radcliffe-Brownem jako „více či méně stabilní sociální struktury, regulující interpersonální vztahy mezi jednotlivci a poskytující takovou externí [...] a interní adaptaci, aby byl umožněn řádný sociální život“ (Kuklick, 2002, s. 247). Je tedy rámcem, který udává, jak by se měli lidé chovat a jednat ve společnosti – obsahuje sociální normy, hodnoty a očekávání – a co je přijatelné či nepřijatelné pro daný systém. Firth tento koncept později pojmenovává jako *sociální struktura*, kterou odlišuje od pojmu *sociální organizace*, o které bude řeč později.

2.3. Hlavní teze funkcionalismu a jeho cíle

Výše popsaný teoretický rámec funkcionalismu můžeme shrnout do tří základních tezí, tzv. „teoretických postulátů“, říká Soukup (2004, s. 426).

Jedná se o:

Postulát funkcionální jednoty společnosti.

Postulát pozitivní univerzálnosti funkcionalismu.

Postulát funkcionální nepostradatelnosti a objektivní účelnosti socio-kulturních jevů.

První teze o funkcionální jednotě společnosti vyjadřuje holistický přístup funkcionalismu ke společnosti. Ta je systémem skládajícím se z jednotek, které jej konstituují, plní určitou funkci a tím udržují systém v chodu. Pokud dojde ke změně konstituujícího prvku či jeho funkce, má to následně dopad na funkčnost celého systému.

Druhá teze, o pozitivní univerzálnosti funkcionalismu, říká, že „každý prvek plní nějakou pozitivní funkci pro celek“ (Soukup, 2004, s. 426). To znamená, že neexistuje část sociálního organismu, která by nevykonávala nějakou funkci v rámci organismu.

Třetí uvedený postulát tvrdí, že „každá významná životní funkce je nezastupitelnou a neoddělitelnou součástí sociálního systému“ (Soukup, 2004, s. 426). Myšleny jsou zde především sociální a kulturní instituce, které jsou těmi velkými stavebními jednotkami sociálního organismu. Jsou spolu velmi úzce propojeny, a proto při jejich změně dochází k zásadním proměnám celého fungování společnosti. Příkladem může být například proměna náboženského systému, která s sebou nese graduální změnu v ekonomickém a politickém systému, jak se stalo v případě lidí Tikopia po

rozšíření vlivu křesťanské víry na ostrově (viz Firth, R. *Rank and Religion in Tikopia*, 1970).

Funkcionalistické přehodnocení předchozích antropologických přístupů znamenalo také odklon od snahy dobové antropologie rekonstruovat dějiny a vytvářet modely tzv. vývojových stádií kultury (viz L. H. Morgan). Důvod tkví v metodě, kterou si funkcionalistická antropologie zvolila jako nástroj k získávání dat. Terénní výzkum je založen na přímém pozorování a rozhovorech s lidmi daného společenství. Takto získaná data dávají funkcionalistům možnost osvětlit významy, které lidé dávají svému jednání a zvykům, a roli těchto akcí pro zachování sociálního řádu a organizace (Kuklick, 2002, s. 247). To je také příčinou odmítnutí funkcionalistů zabývat se minulostí – podle jejich názoru totiž není možné analyzovat funkci jednotlivých prvků sociálního organismus v minulosti, aniž by to vedlo k nepodloženým dohadům. Podle Laytona je důvodem i to, že funkcionalistická antropologie se ve své době povětšinou zabývala kulturami bez psaných pramenů (1998, s. 28), založené pouze na orálně předávané historii. Je zajímavé, že právě Firth se o takovouto rekonstrukci pokusil ve své knize *History and Tradition of Tikopia* (1959); v ní analyzuje orálně předávané příběhy a legendy o původu ostrova a jeho obyvatel a na jejich základě mapuje historii Tikopia.

Co je tedy hlavním cílem funkcionalismu? Obecně vzato je jím vytvořit „teorii o tom, co konstituuje společnost,“ říká M. Owen ve své kritickém posouzení 4 esejí zhodnocujících přínos a pozici funkcionalismu do 60. let 20. století (1966, s. 832). Z toho vyplývá, že funkcionalisté se zabývají otázkou vnitřní struktury společnosti. V rámci funkcionalistické analýzy hledají základní konstituční prvky, tzv. sociální segmenty (Layton, 1998, s. 27), vzájemně propojené do sítě vztahů, které plní určitou funkci pro zachování chodu sociálního organismu a jeho stability. Funkcionalismus je

převážně synchronním přístupem - studuje společnost a kulturu v co největší komplexitě v jednom vybraném momentu. Neznamená to však, že úplně upustil od hodnoty studia historie – o rekonstrukci historie se pokusil také Malinowski ve výzkumu na Trobriandských ostrovech (Firth, 1951a, s. 485). Téma je však upozaděno jinými, pro funkcionalismus zásadními oblastmi studia

2.4. Pojem funkce

Nyní se vraťme k pojmu funkce, který zatím nebyl v této práci jasně definován. Funkce je ústředním pojmem funkcionalismu a jako taková souvisí s pozdějším rozdělením tohoto směru do dvou odlišných proudů v antropologii - její definice se stala jedním z bodů neshody mezi nimi.

Rozborem pojmu funkce se zabývá R. Murphy ve své knize *An Overture of Social Anthropology* (1979). Kořeny tázání se po funkci kulturních a sociálních jevů klade k již zmíněné inspiraci funkcionalismu, É. Durkheimovi. Ten tvrdí, že úkolem sociologie, potažmo sociální antropologie není zkoumat původ jevů, nýbrž dosáhnout porozumění, jak fungují v rámci daného sociálního kontextu a ve vztahu k celku a jeho jednotlivým částem, studovat jejich proměnu a následky, které mají na systém atd. Murphy odlišuje dva významy funkce: 1) jako účelovost něčeho pro jedince/skupinu, 2) účel určitého chování/jednání v rámci dané společnosti (1979, s. 38-9). Funkcionalismus, a především Firth se zabývají druhou variantou tohoto pojmu a zkoumají dopady chování jedince na společnost.

Malinowski definuje funkci ve spojení s fyzickými potřebami člověka. Inspiroval se Durkheimovým konceptem sociální funkce, ale pozměnil jeho chápání na proces, nikoli účel. Podle Durkheima je funkce vztah mezi

sociálním jevem a cílovým prvkem či potřebou společenského organismu (Firth, 1957, s. 123). Malinowski však tvrdí, že to, co je zde uspokojováno, nejsou potřeby společnosti, nýbrž komplexní systém lidských potřeb jejích členů jako jednotlivců. Každá fyziologická potřeba má svou reakci v určité kulturní instituci, která tak funguje jako prostředník k naplnění biologických potřeb. Všechny instituce jsou propojeny do komplexní sítě, tvořící tak kulturu. K její změně dochází jen skrz změny v instituci (Soukup, 2004, s. 431).

Radcliffe-Brown se jako zakladatel strukturálně-funkcionalistické antropologie zaměřuje více na funkci, která slouží k „udržování integrity sociálního systému“ (Layton, 1998, s. 28). Sociální systém tedy neslouží jedinci, nýbrž celku, a každá sociální a kulturní instituce funguje tak, aby zachovávala a reprodukovala existující společenskou strukturu a udržovala její stabilitu. Jak Firth poznamenává, Radcliffe-Brown ve své teorii nerozpoznal, na rozdíl od Malinowského, že kultura není „[...] hezky vyrovnaný systém oddělených částí [...] udržovaných] v ustáleném stavu“ (Firth, 1957, s. 17). Nebere tak v potaz to, že některé sociální a kulturní prvky pracují proti systému a narušují jeho stabilitu. Toto téma konfliktu se naopak stalo součástí Firthova studia.

Firthovo pojetí funkce nemá zvláštní místo ve funkcionalistické tradici antropologie, takže se o něm v obecných přehledech tohoto oboru moc nedozvíme. V knize *Elements of Social Organization* se ale zabývá teoretickými koncepty sociální antropologie, mezi nimiž je také funkce. Tu velmi jednoduše označuje jako „roli, kterou [sociální akce/kulturní jevy] hrají v interagujícím systému“ (Firth, 1963b, s. 33). Každá sociální akce nebo kulturní jev je součástí toho systému, ve kterém se odehrává. Právě proto funkcionalismus a s ním moderní sociální antropologie zdůrazňují důležitost studia a interpretace jevů v kultuře, ve které se odehrávají, a také jistou

opatrnost, které si lze všimnout ve Firthových knihách, když pracuje s obecnými teoriemi o kultuře a společnosti.

2.5. Funkcionalismus po 2. světové válce

Polovina 20. století je dobou krize v sociálních vědách a spolu s ní ztrácí funkcionalismus, paradigma, které unifikovalo sociální vědy (Kuklick, 2002, s. 248), své dominantní postavení v antropologické disciplíně. Otevírají se nové otázky a témata, přichází nové vlivy a z nich vznikají nové přístupy. Živě se diskutuje o místu sociální věd a jejich vědeckosti, otevírá se debata o vztahu antropologie ke koloniální správě vlivem vlny nezávislosti v britských a jiných koloniích. Vznikají nové antropologické přístupy společně s rostoucím zájmem o psychologii, symbolismus a kognitivní vědy. Mnozí stoupenci Radcliffe-Browna, jako Leach či Evans-Pritchard již opustili funkcionalistický směr a stali se zástupci jiných směrů, např. symbolické či strukturální antropologie.

Firth v této době působí jako vedoucí sociální antropologie na London School of Economics a aktivně pracuje na jejím rozšiřování. Za jeho působení získalo antropologické vzdělání velké množství studentů, což dokazuje jeho schopnost stát v čele katedry. Přispěl také k mezinárodní pověsti svého oboru – mnoho antropologů ze všech koutů světa zde získalo svůj titul a po studiích se vrátilo domů zkoumat svou vlastní kulturu. Společně s Evans-Pritchardem se snaží na sblížení britské sociální antropologie s americkou kulturní antropologií. Následkem toho roste zájem o diachronní přístup a tím i studium variací v čase (Firth, 1951a, s. 488).

2.6. Shrnutí funkcionalismu v antropologii

Funkcionalismus v antropologii vzniká ve 20. letech 20. století ve Velké Británii díky publikovaným výzkumům B. Malinowského a A. Radcliffe-Browna. Společně vytvořili teoretický rámec funkcionalistické antropologie a také jej následně rozdělili do dvou odlišných větví – funkcionalistické a strukturálně-funkcionalistické antropologie. Základní rozchod tkví v pojetí společnosti/kultury a její funkce. Oba směry souhlasí, že společnost je sociálním organismem fungujícím podobně jako organismus lidský. Každý prvek má svou roli uvnitř systému, kterou plní ve vztahu k ostatním částem i samotnému celku. Společnost je tak komplexním systémem, jehož části jsou propojeny ve vzájemných vztazích v rámci struktury i funkce. Holistické pojetí kultury je tak jednou ze zásad funkcionalismu. Důležitými částmi sociálního organismu jsou kulturní instituce, které plní pozitivní funkci v rámci systému, jelikož pracují pro jeho zachování a stabilitu. Malinowski svou teorii později doplňuje o možné dysfunkční kulturní prvky, které narušují equilibrium organismu, čímž poukazuje na jeho nestálost. Tím se také odlišuje od pojetí společnosti Radcliffe-Brownem, který ignoruje teorii konfliktu a tvrdí, že všechny prvky mají pozitivní funkci v rámci systému, jehož jsou součástí.

Dlouhodobý terénní výzkum je dalším ze společných prvků obou větví funkcionalismu – vychází z potřeby získat co nejkomplexnější informace o méně vyspělých kulturách mimo západní svět, které vlivem šířící se západní kultury rapidně zanikaly. Později se stal hlavní metodou moderní sociální antropologie sídlící na London School of Economics, pod vedením Malinowského.

Funkcionalismus přistupuje ke studiu společnosti a kultury synchronně, čímž se odlišuje od historického přístupu ostatních

antropologických škol své doby. Cílem je získat co nejkomplexnější pohled na studovanou kulturu v určitém časovém úseku, nejčastěji přítomnosti, která je jediná přímo pozorovatelná skrz lidské jednání a chování. Snaží se tak vyhnout utváření teorií, které nemohou být podloženy přímým pozorováním jevů a jsou tak založeny na dohaděch.

3. Bronislaw Malinowski – učitel R. Firtha

Jen málokterý autor, zabývající se teoriemi Raymonda Firtha, nekomentuje jeho vztah k B. Malinowskému. Ve většině případů odkazují buď na Firthovo navázání na pozici vedoucího sociální antropologie na London School of Economics (Budil, 2003, s. 213), nebo na jeho rozvíjení teorií svého učitele (Soukup, 2004, s. 442; Budil, 2003, 212). Při čtení Firthových publikací a následném čtení shrnutí Malinowského přístupu k antropologii a studiu kultury a společnosti si může čtenář všimnout značného vlivu, který Malinowský měl na Firtha. Také Firth sám přiznává svou zavázanost Malinowskému, jako učiteli, kolegovi a inspiraci, kterou však nenásleduje slepě, ale s kritickým přístupem k jeho antropologickým teoriím.

K jejich prvnímu setkání došlo roku 1924 na londýnské univerzitě, kde Malinowski působil jako profesor antropologie. Jejich vztah učitele a studenta byl pro oba podnětný. Malinowski považoval Firtha jako studenta za „hlavního arbitra sporů a podněcovatele diskuzí“ (Firth, 1963a, s. xxii), později pak jako kolegu a antropologa, jehož práce je vědecká a pevně podložena daty získanými přímou zkušeností kultury jako opozitum těch založených na pouhých dojmech. Firth mluví o Malinowském jako o podnětném, inspirativním učiteli, který „mluví jako ten, kdo také usiluje o vědění, jako spolupracovník žádající kooperaci svých žáků ve všedních úkolech“ (Firth, 1957, s. 8). Firthův respekt je zjevný také skrze značně frekventované odkazování a komentování různých aspektů Malinowského prací, a publikováním výše citované knihy *Man And Culture*, která je evaluací práce Malinowského psané mnoha antropology, mezi nimiž je např. L. Mair, E. R. Leach či I. Schapera, ad. Tento soubor esejí byl napsán jako „čerstvé zhodnocení jeho přispění [moderní britské sociální antropologii]“ (Firth, 1957, s. 1).

Firth se však nebojí zmiňovat i negativní stránky svého učitele. Mluví například o jeho odmítání nelояální kritiky, přezíravosti a občas přílišné nevázanosti (Firth, 1957, s. 1). Davis jako vnější pozorovatel označuje Malinowského za člověka, který nerozuměl ekonomii, býval despotický, neuměl říkat vtipy. Ve srovnání s ním byl Firth daleko uvolněnější a pobízel své studenty k přispění do diskuze (Davis, 2004, s. 74). Zde tak můžeme vidět značnou odlišnost v pohledu na Malinowského charakter.

Jedním ze zásadních příspěvků Malinowského do antropologie je stanovení zásad odborného terénního výzkumu, hlavní metody moderní britské sociální antropologie. Hlavními požadavky byly dlouhodobý pobyt ve vybrané kultuře, osvojení si jazyka místních a participace na jejich každodenním životě do takové míry, až by se stal téměř jedním z nich (Budil, 2003, s. 201-202). Data byla získávána především zúčastněným pozorováním a rozhovory. Každý student Malinowského byl v těchto zásadách znalý a pro Firtha byl v ohledu výzkumu Malinowski vzorem (Layton, 1998, s. 34), což je znatelné již v první publikaci o Firthově terénním výzkumu na ostrově Tikopia, *We, the Tikopia* (1936). Autor v ní dává komplexní pohled na ostrovní společnost a život jejích členů. Stejně jako Malinowski se zaměřuje spíše na jedince než na společnost jako abstraktní strukturu, což je typické pro Radcliffe-Browna a jeho pokračovatele (Soukup, 2004, s. 432). Před každým výzkumem se Firth vždy snažil co nejdetailněji seznámit s domorodým jazykem (Huntsman, 2003, s. 487), aby se lépe dorozuměl se studovanou kulturou a mohl tak reflektovat užívání jejích jazyka a sémantický rozsah různých pojmů, nebo jen komentovat a přiblížit čtenáři konkrétní situaci a reakci domorodců. Během svého života si tak osvojil maorštinu, tikopijštinu, malajštinu a další jazyky. Ke konci svého života díky tomu sepsal a vydal anglicko-tikopijský slovník a soubor písní Tikopia, z nichž se mnohé objevují

také v jeho dřívějších knihách (viz *We, the Tikopia*, 1963a; *Primitive Polynesian Economy*, 1939; ad.).

V teoretickém přístupu je Firth vnímán jako pokračovatel Malinowského. Z mého pohledu sdílí především orientaci na jedince a jeho chování, a na téma konfliktu a variace – kterými dále rozvíjeli funkcionalistickou antropologii, v opozici se strukturálním funkcionalismem Radcliffe-Browna. Firth píše, že pro jeho učitele „byla forma méně důležitá než obsah; skutečnost lidského chování bylo to zásadní.“ Stejně jako Firth po něm, se Malinowski snažil „brát ohled na veškerou pestrost lidského tvora, jak nejvíce je to možné“ (Firth, 1951a, s. 480). Je to jeden ze způsobů, kterým Firth dosahuje komplexního pohledu na studovanou kulturu. Každé téma, které tento antropolog analyzuje, je zkoumáno z různých perspektiv v co nejvíce variacích pozorovaných v jednání a chování domorodců, a zasazeno v kontextu určité situace a motivací aktéra. Ukazuje to na jeho důslednost při výzkumu a následném zpracování a interpretaci dat.

S tím souvisí také Firthova velká opatrnost vůči zobecňování bez dostatečného podložení empirickými daty a nedůvěra k velkým všeobsahujícím teoriím, které měl tendence kritizovat, poukazovat na jejich nepřesnosti či zkreslování různorodosti reality. Firth tvrdí, že jakékoli generalizaci musí předcházet shromáždění dostatečné empirické evidence, o kterou generalizaci můžeme opřít. Zobecnění můžeme chápat také jako vědcův konstrukt, model reality, který vyžaduje neustálé porovnávání s realitou (Firth, 1951a, s. 479-80; Firth, 1954a, s. 7). Z toho vyplývá Firthova skepse vůči abstraktním teoriím, např. o sociální struktuře (Firth, 1954a, s. 6), které jsou spíše vědeckými konstrukty, nepozorovatelné a tedy netestovatelné v reálném světě. Davis ho proto označuje za antropologa „středního rozsahu“ (2004, s. 86), který odmítal vytvářet velkolepé teorie jako jeho kolegové a zaměřoval se především na shromažďování bohatého

empirického materiálu, který mu umožňoval komplexní analýzu studovaného prostředí z různých perspektiv. Při následném vytváření teorií si ponechával obezřetnost a každý obecný závěr podpíral velkým množstvím evidence.

Je možné, že tendence Firtha k obezřetnosti částečně vyplývá z Malinowského kritizované slabé stránky, že „příliš zobecňoval partikulární atributy trobriandské společnosti a učinil z nich kulturní univerzálie a stavební kameny své teorie“ (Budil, 2003, s. 204-5). Layton píše, že Malinowski nebyl dobrým teoretikem schopným „poskytnout soubor přijatelných obecných principů k popisu a komparaci škály společností“ (1998, s. 33). Exceloval především ve sběru a popisu kultury, nikoli v následném abstrahování dat do formy obecnějších teorií, při kterých se nechal unést a dopouštěl se příliš odvážných zobecnění, před nimiž Firth varuje.

Oba funkcionalisté, Malinowski i Firth, zásadně přispěli do svého oboru. Malinowski dal antropologii jednu z nejdůležitějších metod získávání dat – formalizoval zásady intenzivního, profesionálně vedeného terénního výzkumu. Mimo to spolu s Radcliffe-Brownem vytvořili nový antropologický směr, dominantní přístup první poloviny 20. století, který ovlivnil mnoho sociálních věd té doby a prohloubil vědění o kulturních a sociálních institucích jako příbuzenství, ekonomický a politický systém ad. Malinowského výzkum na Trobriandských ostrovech je dodnes inspirací a ukázkou komplexního studia domorodé kultury. Za doby jeho působení na London School of Economics vytrénoval několik antropologů, jenž každý přispěl svým dílem do oboru. Podle Budila ale Malinowski nenapomohl rozšířit antropologii jako disciplínu (2001, s. 202-3).

O to se zasloužil Firth jako Malinowského následovník na pozici vedoucího antropologického katedry na výše zmíněné univerzitě. Pod jeho vedením se antropologie stala populárním oborem, a to nejen pro západní studenty, ale především pro členy nezápadních kultur. Byl mezi nimi např. Rusiate Nayacakalou, kdysi obyčejný mladý muž z Fidži, který se po studiu pod Firthovým vedením stal prominentní osobností ve své domovině. S Firthem měli dlouhodobý přátelský vztah – „Velmi jsem Rusiate obdivoval a respektoval jeho práci,“ řekl Firth při obdržení medaile nesoucí jméno jeho studenta roku 2001 (Firth, 2001a, s. 242). Ve svém projevu při této ceremonii uvádí i další jména osobností a jejich práce (viz Firth 2001a, 244). Firthovo přispění do britské sociální antropologie tkví mimo jiné i v jejím obohacení o mezinárodnost v tom smyslu, že umožnil mladým lidem profesionálně studovat a angažovat se ve vlastní společnosti, a tím rozšířit antropologické vědění o dané kultuře.

4. Raymond Firth

Následné kapitoly se věnují Firthovu přístupu k antropologii, jejím tématům, terénnímu výzkumu ad. Díky svému dlouhému životu měl tento antropolog možnost více než 70 let přispívat do antropologického vědění a vyjadřovat se k soudobým otázkám, teoriím a problémům díky rozsáhlé znalosti minulých i soudobých badatelů. Firthovy publikace jsou informačně velmi bohaté, jeho popis je vyčerpávající v každém tématu, kterým se zabývá. Přesto si uchovávají osobitost a barvitost a jsou prokládány osobními zážitky a postřehy z terénu. Na jejich základě analyzují Firthův přístup k antropologii a bádání, roli antropologa a jeho vztah k lidem, které studuje, požadavky, které klade v rámci výzkumu ad.

4.1. Publikace R. Firtha o Tikopia a jinde

Raymond Firth se během svého života zabýval studiem několika různých společností. Jeho prvním tématem byli Maorové, s nimiž přicházel do kontaktu již od dětství, dalším pak malajští vesničané a obyvatelé Londýna. Tikopia patřila mezi nejdůležitější a nejkomplexněji analyzovanou společnosti, kterou Firth studoval, a stala se jeho celoživotním tématem. Je výsledkem antropologovy snahy o výzkumnou práci Malinowského rozsahu a kvality. Firth vydal zhruba 10 knih o tikopijské kultuře a společnosti a velké množství dalších článků o jejich specifických kulturních prvcích. Jeho velkým tématům jsou věnovány jednotlivé knihy – týká se to ekonomického života, náboženství, příbuzenského systému ad. Z důvodů rozsahu práce zde uvedu jen úzký výběr z Firthových publikací.

První knihou o Tikopii je *We, the Tikopia*, vydaná roku 1936, založená na datech shromážděných při Firthově prvním pobytu na ostrově mezi lety

1928 a 1929. Ze všech ostatních publikací o Tikopia je nejrozsáhlejší co se týče množství popisovaných témat (později vydané knihy jsou pak již specifičtější zaměřené a obsahují mnohé reference k již dříve analyzovaným tématům v předešlých knihách). Kniha vznikla ze soudobé potřeby získat co nejvíce informací o domorodých kulturách a jejich institucích, a také z nedostatku antropologických studií, které by analyticky zkoumaly příbuzenský systém (Firth, 1963a, s. xvi). Jejimi hlavními znaky jsou objektivně prezentovaná data vždy doložená pozorovanými jevy přímo ve společnosti. Firth již sám v úvodu kriticky hodnotí svou knihu a reaguje tak na rozvoj metody terénního výzkumu pod vlivem Malinowského, ke kterému došlo během sedmi let mezi Firthovým výzkumem a vydáním jeho knižní prvotiny.

Firthův předvýzkum o Tikopia čerpá z velké části z materiálu, který sesbíral reverend W. J. Durrad během dvouměsíčního pobytu na ostrově kolem roku 1910. Byly to především poznámky a fotografie Tikopia, které daly Firthovi představu o místní kultuře a jazyku, který si značně rychle osvojil díky podobnosti s maorštinou, kterou ovládal již z dřívějších let. To mu poskytlo značnou výhodu již od začátku terénního výzkumu, kdy byl schopen s domorodci komunikovat v jejich vlastním jazyce. Firth navíc používá jazyk Tikopia k reflexi určitých kategorií skrze užití daného pojmu v různých kontextech. Jeho analýza tak získává o to větší bohatost. Mimo to se v úvodu vyjadřuje také k Riversově materiálu o Tikopia a sousedních ostrovech, které Rivers shromáždil o několik let dříve:

„Zatímco jsem obdivoval pracovitost, se kterou shromáždil tak velké množství dat, [...] získal jsem postupně přesvědčení o neplodnosti jeho dat, povrchnosti a nedostatku perspektivy. [...] Takže přestože byly Riversovy úvahy užitečné tím, že mi poskytly mnoho bodů ke zkoumání v mé vlastní terénní práci, jako etnografie Tikopia nebyly věrohodné.“ (Firth, 1963a, s. xviii).

Firth se v průběhu knihy několikrát vrací k Riversovým závěrům a srovnává je se svou analýzou Tikopia. Na základě sesbíraných dat z vlastního výzkumu pak poukazuje na nedostatky a omyly, kterých se Rivers dopustil při svém velmi zběžném studiu místní společnosti. To neznamená, že Firth nerespektoval Riverse jako vědce. Spolu s D. Schneiderem vydali jeho knihu *Kinship and Social Organisation* doplněnou o vlastní analýzu Riversova přínosu do antropologie a snahu objasnit jeho teoretický přístup (Rivers, 1968, 6).

We, the Tikopia je Firthovou nejbarvitější publikací o Tikopia. Již první kapitola začíná romantickým popisem prvních zážitků: “Byli jsme obklopeni davem nahých štěbetajících mladíků s jejich příjemně světle hnědou sametovou kůží a rovnými vlasy, tak odlišnými od Melanézánů, které jsme nechali za sebou. Skákali kolem, stříkajíc vodu jako hejno ryb, z nichž někteří padali do vody celými těly, plní entuziasmu” (Firth, 1963a, s. 12). Dále popisuje ostrov: jako „děravá mísa, stará, otlučená a zarostlá mech, s nalomeným nepravidelným okrajem, s jednou stranou téměř děravou a vnitřkem částečně zalitým vodou” (Firth, 1963a, s. 21), a jeho obyvatele: „divoce vyhlížející lidé s hustými vlasy podobné dlouhým snědým hřívám, se světlou kůží často potřísněnou žlutou či šafránovou kurkumou” (Firth, 1963a, s. 12).

Firth se také nebojí vyjadřovat svůj sentiment vůči domorodcům. Velmi otevřeně mluví o svém obdivu k jejich fyzickému vzhledu a manuálnímu schopnostem (Firth, 1963a, s. 13). Mnohé informátory označuje jako své přátele, se kterými má blízký vztah a soucítí s nimi, např. „můj přítel Pae Sao, který [...] skrýval dobré srdce pod značně nehezkým zevnějškem” (Firth, 1963a, s. 148) nebo popis páru prožívající tragédii ztráty syna, kdy „ještě měsíce poté nesl hlas truchlící matky zvuk smutku [...] a tvář otce zkroucená emocemi vždy, když mluvil o svém mrtvém synovi” (Firth, 1963a,

s. 149). Své pocity projevuje i v tématu rostoucího vlivu křesťanství mezi domorodci a tím i tlaku změnit tradiční způsoby života a chápání světa: „A nemohu než litovat toho, že popud k proselytizaci považuje za nutné narušit ty, jejichž přizpůsobení se životu v jejich tradičních institucích bylo uspokojující“ (s. Firth, 1963a, s. 49).

Pokud mám zhodnotit tuto knihu, pak jen v tom nejlepším světle. *We, the Tikopia* je skvělým příkladem precizně odvedeného terénního výzkumu, který poskytl data ke komplexní analýze společnosti a kultury Tikopia. Firth kombinuje metodu zúčastněného pozorování a nezávazného rozhovoru při každodenních aktivitách se shromažďováním kvantitativních dat. Také se nedistančuje od svých emocí a pocitů a ve svém popisu je velmi otevřený. Vše kolem sebe reflektuje do detailu a precizně. Publikaci bych proto neváhala zařadit mezi doporučenou literaturu kulturní a sociální antropologie.

Na výše zmíněnou knihu navazuje publikace *Primitive Polynesian Economy* z roku 1939. Jak vyplývá z názvu, zabývá se ekonomickým životem Tikopia. Podle Firthových slov má také umožnit srovnání s ekonomikou Maorů, kterou analyzoval o desetiletí dříve. Firth opět velmi detailně analyzuje tikopijský ekonomický systém z různých perspektiv. Mimo to je také komparuje s dobovými teoriemi o ekonomice technologicky méně vyspělých kultur či teoretických konceptech ovlivňující ekonomický život společnosti. V jednotlivých kapitolách se tak zabývá např. věděním a znalostmi, přírodními zdroji a detailní analýzou ekonomických aktivit Tikopia. Mimo to ale úzce propojuje fungování ekonomického systému s příbuzenským systémem, společenským postavením a náboženským životem. Na konci své knihy charakterizuje ekonomiku Tikopia jako komplexní systém svým vlastním způsobem. V komparaci s ekonomikou západního světa je Tikopia „bohatá v osobních vztazích a v konceptech

směny zboží a služeb, které však uspořádala tak, aby zapadly do schématu potřeb diktovaných různorodými kulturními hodnotami“ (Firth, 1939, s. 354).

V průběhu knihy se Firth kriticky vyjadřuje k teoriím souvisejícím s ekonomickým systémem. Zajímavá je např. Firthova kritika *Eseje o daru* M. Mausse – říká, že Mauss dává přílišný důraz na tzv. „zavazující charakter závazku tvořící základ mnoha primitivních směn, [onen] sociální tlak“ (s. 331). Podle Firtha zde nehraje roli pouze sociální závazek, ale také čistě materiální motivy, jako akumulace bohatství, která může vést k získání větší sociální kooperace od ostatních členů společenství. Navíc, říká antropolog, mnohé ceremoniální směny jsou na úrovni skupin, ale ty sestávají s množstvím směn mezi jednotlivci, z nichž každý obhajuje své vlastní zájmy a bere v potaz dopad směny na své vlastní bohatství a sociální vztahy. Závěrem je, že skupinová směna by se měla pojímat jako „soubor individuálních transakcí“ (Firth, 1939, s. 331).

Třešničkou na dortu celé knihy je její poslední kapitola, ve které Firth mluví o vlivu, který měl na Tikopia jeho roční pobyt na ostrově. Značně totiž pozvedl bohatství domorodců a jejich schopnost a znalost směny. Směnou věcí, které si Firth na ostrov přivezl, s domorodci tak utvořil systém hodnot určitých předmětů. Jak antropolog záhy zjistil, takto určené hodnoty byly v rozporu s jeho vlastním vnímáním ceny, kterou jim přisuzovali domorodci. Firth ve výsledku na ostrově utvořil dočasný směnný trh, i když ceny byly značně proměnlivé, protože je domorodci hodnotili podle odlišných faktorů (kvalita, vlastní preference, Firthův osobní vztah s domorodcem ad.). Neznamená to však, že by se zboží stalo stálým směnným artiklem; zůstávalo spíše v prostoru rodiny jako suvenýr nebo bylo využito pro směnu při rituálech (Firth, 1939, s. 379-80).

Dalším velkým tématem, které Firth ve vztahu k Tikopia analyzoval, jsou náboženství a rituály. Kniha je několik – *Work of the Gods in Tikopia* (1940); *Tikopia Ritual and Belief* (1961); *Rank and Religion in Tikopia* (1970). Zde zmíním jen první a poslední z nich. *Work of the Gods in Tikopia* je velmi detailní popis cyklického rituálu se stejnojmenným názvem, který Firth den po dni barvitě vykresluje a analyzuje jeho symboliku. Jeho popis se týká jak jednotlivých ceremonií, tak také chování a jednání domorodců. Publikace je velmi zajímavá především proto, že Firth se snaží ukázat variace jednotlivých rituálních tradic pro pohanskou a křesťanskou část ostrovního obyvatelstva, a vnitřní variace v chování jednotlivců ve vztahu k rituálu (Firth, 1940, s. 12-13). Mimo to také poukazuje na značnou elasticitu v rámci rituálů – Tikopia nebrání individuálním alternacím či proměnám chodu rituálů, které umožňují postupné změny v žité kultuře (Firth, 1940, s. 32). Jednou ze zajímavostí pro čtenáře je Firthův popis proměny postojů domorodců vůči antropologovi, a jak se ze šidícího náčelníka stal jeden z důležitých informátorů a sponsorů (Firth, 1940, s. 33).

Poslední, rozsáhlou publikací o tématice náboženství je *Rank and Religion in Tikopia* z roku 1970. Sestává z dat shromážděných během terénního výzkumu z let 1928-29, z Firthova návratu na ostrov Tikopia roku 1952 v doprovodu J. Spilia a roku 1966 s T. Monbergem. Kniha díky nim získala „historickou perspektivu“, říká Firth (1970, s. 13). Téma náboženství je zde ve dvou rovinách: první je popis tradičního náboženského systému (rituálů, nadpřirozených bytostí a božstev, předávání vědění), druhá pak postupná konverze domorodců ke křesťanství, jeho dopad na společenskou strukturu a organizaci Tikopia, a komparaci s tradiční náboženskou vírou.

Cílem práce je ukázat „proces stejně jako strukturu náboženského systému v proudu tradičních postupů i v daleko radikálněji se proměňujících situacích nedávné doby“ (Firth, 1970, s. 13). V knize se prolíná etická a

bohatá emická rovina, která je popisována ve své variabilitě, aby ukázala velkou rozrůzněnost názorů uvnitř společnosti. Zajímavým příkladem je popis konfliktu v pojetí duchovních medií v rámci křesťanství i tradičního náboženství Tikopia. „Někteří se vzdali všech pohanských zvyků. Někteří praktikovali [funkci duchovního media] jen vzácně a v utajení nebo pouze v prostoru svých domů. Ale jiní praktikovali často a napůl veřejně“ (Firth, 1970, s. 293). Tento vnitřní rozpor byl způsoben tím, že křesťanství nebylo jasně vymezeno proti těmto praktikám, které si zachovaly svou terapeutickou funkci a odpovídaly tak dobovým potřebám ostrovanů. To poukazuje na skutečnost, že tyto dva odlišné náboženské systémy nemusí být nutně vzájemně vylučitelné, ale i při dominanci jednoho nad druhým mohou být zachovány určité prvky starého (viz Firth, 1970, s. 264).

Co je nutno zmínit v ohledu k této knize je zmíněná „historická perspektiva“, která může být diskutabilní. Firth staví knihu z velké části na datech ze třech období (1928-9, 1952, 1966) a z nich se snaží skládat proměnu náboženského systému a následně i společnosti, doplněné o informace získané z rozhovorů s domorodci, kteří vyplňují prázdná místa z doby jeho absence. Čtenář by tak mohl reagovat, že se jedná spíše o studii založenou na komparaci 3 synchronně studovaných rovin (viz Firth, 1970, s. 147; 152). Přesto mohu říci, že Firth popisuje téma velmi komplexně a v co největší možné šíři, reflektuje procesualnost proměny společnosti a vše podporuje bohatým empirickými daty – důkazem může být jeho shrnutí, že přechod od tradiční víry ke křesťanské „byl výsledkem těžce vybojovaného sporu, ve kterém intelektuální argument, emoční oddanost a nezczitelné zájmy různé povahy poskytly různorodý soubor faktorů k přijetí či odmítnutí [křesťanství]“ (Firth, 1970, s. 383).

S předmětem náboženství částečně souvisí také kniha *History and Traditions of Tikopia* (1971). Tato publikace je založena na shromážděných

vyprávěních a mýtech, které Firth zaznamenal při svých výzkumech Tikopia. Zabývá se především příběhy, které domorodci považují za pravdivé, mající tak vliv na jejich sociální strukturu a organizaci mezilidských vztahů (Firth, 1971, s. 14). Mnohá vyprávění jsou uvedena v několika verzích tak, jak je antropolog vyslechl, s cílem ukázat různé kvality zájmů jejich vypravěčů. Příkladem jsou různé verze vyprávění o původu a pokračování rodové linie náčelníka Ariki Kafika a jeho rodu, v závislosti na vypravěči a jeho rivalitě s jinými domorodci (viz Firth, 1971, s. 68-9). Příběhy jsou tak v zásadě používány jako nástroj k zvýšení prestiže a moci vlastní či svého rodu/klanu.

Pro mne asi nejpoutavější částí knihy bylo vyprávění o dávném vyhlazení předků Nga Ravenga, jež mělo až do Firthovy současnosti dopad na společenské postavení několika rodin na ostrově a tím i žitou realitu domorodců. Jeho vyprávění před nynějšími členy těchto rodin bylo chápáno jako společenské tabu, protože vzbuzovalo rozpaky. V některých chvílích k němu však mohlo být referováno – např. „pokud se [rodiny] pokusily příliš tvrdě prosadit v protikladu ke svým náčelníkům“ – a použito jako nástroj sociální kontroly proti těmto rodinám (Firth, 1971, s. 142). V podobném duchu se nese celá kniha – příběhy jsou rozděleny tematicky a později analyzovány v rámci svých kontextů a zásadních sociálních znaků, ke kterým referují.

Poslední zde popisovanou knihou je publikace *Social Change in Tikopia* (1959). Jak vyplývá z jejího širšího názvu, je to druhá studie polynéské kultury po první generaci a je komparací dat z výzkumu z roku 1928-9 a 1952, kdy Tikopia prošla radikálními změnami nejen v rámci již zmíněného náboženského systému, ale značnými společenskými změnami vlivem vnitřních (pohyb obyvatelstva, generační změny) a vnějších faktorů (hurikán, hladomor, modernizační tlak ad.) (Firth, 1959, s. 19). Firth se zabývá proměnami kulturních a společenských institucí – v prvních kapitolách je to

ekonomický systém, v dalších pak náboženství a ke konci se zabývá proměnou norem a hodnot Tikopia vlivem křesťanství a oficiální vlády. Za nejzajímavější část knihy považují tzv. sociologii krize a katastrofy – analýza Tikopia jako společnosti sužované hladomorem, jenž má dopad na společnost a její jednání. Firth ukazuje, jak po hurikánu následovaný hladomor zatěžuje sociální systém různými způsoby: „postihuje emocionální postoje k hladu vlastní ženy, dětí a příbuzenstva, morální postoje k darování jídla hladovějícím sousedům; sociální postoj k prezentaci jídla jako symbolu sociálního statusu a sociálních vztahů.“ (Firth, 1959, s. 52). Obsah rituálů je značně omezen, jejich základní kostra však přežívá (Firth, 1959, s. 89). Ukazuje se tak jádro, které konstituuje každý z nich, a které je pro Tikopia společnost zásadní, aby dosahovalo svého účinku.

Mimo výše zmíněné publikace bychom se mohli dlouze zabývat dalšími knihami a články, z nichž mají čtenáři všechny co nabídnout. V rámci antropologie jako disciplíny by to byla úzká knížka *Human Types* (1938), nastiňující základní problémy a závěry moderní sociální antropologie první poloviny 20. století. Firth zde velmi srozumitelně popisuje také různé aspekty kontaktu primitivních kultur se západní civilizací, představuje a kriticky pohlíží na dobové teorie o kultuře a společnosti. Teoreticky zaměřené jsou i publikace na téma sociální organizace, v knižní i článkové podobě (viz *Elements of Social Organization*, 1951; *Social Organization and Social Change*, 1954; ad.). Ty jsou příspěvkem do (později vzniklé) ekonomické antropologie. V reakci na vznik symbolické antropologie Firth roku 1973 vydal knihu *Symbols: Public and Private*, ve které se zabývá historií studia symbolů v různých disciplínách a teorií symbolismu. Poté nabízí pět esejí, z nichž se každá zabývá určitým symbolem/soubory symbolů v daném kontextu. J. D. Sapir o knize napsal, že Firth v ní zdůrazňuje svůj pohled humanisty a sociálního antropologa – symboly jsou produkty konkrétní

lidské kultury a v rámci ní musí být také interpretovány (Sapir, 1974, s. 507). S. Hanchett velmi kladně hodnotí jednu z esejí knihy, zabývající se přístupem k jídlu na Tikopia, kde rozděluje tzv. symboliku a pragmatiku jídla (1978, s. 614).

Ve formě článků Firth publikuje velmi různorodá témata – v rámci Tikopia popisuje konkrétní kulturní a sociální prvky (tetování, magie, postavení žen), teoreticky zaměřené práce se opět zabývají spíše tématy sociální organizace a sociální změny. Speciálními publikace jsou pak písně Tikopia a slovník anglicko-tikopijský.

4.2. Předmět studia R. Firtha

Již dříve jsem mluvila o funkcionalismu a rozdílnostech mezi jeho dvěma větvemi - Malinowski se zaměřil na studium lidského chování v rámci skupin a jedinců, Radcliffe-Brown naopak na strukturu společnosti a její stavební prvky. Firth následuje Malinowského v jeho stopách a svůj předmět studia rozšiřuje o zachycení co nejširší škály variací v chování a jednání lidí. Velmi detailně popisuje a analyzuje motivy a zájmy aktérů v rámci určitého kontextu a daného společenského systému. Každý jedinec má možnost volby a jeho jednání může či nemusí být vždy konformní s normami společnosti, k níž patří. Vždy má však dopad na společnost jako takovou. Firth se proto soustředí na téma konfliktu a svobody, kterou má jednotlivec v rámci společenské struktury, a toho, jaké dopady na ni chování jejích členů má. Oproti Malinowskému se hlouběji zabývá sociální změnou (či kulturní změnou, dle Soukup, 2004, s. 442), kterou studoval od 50. let při své druhé návštěvě Tikopia.

Asi nejviditelnějším prvkem Firthových knih, kterého si čtenář všimne již po prvních stránkách, je detailní a velmi expresivní popis. Ať už se jedná o osoby, místa či události, Firth pracuje s bohatým materiálem shromážděným při svých výzkumech, a zpracovává ho do velmi čtivé, někdy až sentimentální podoby. Co víc, jeho vyprávění je dynamické, často obohaceno také popisem psychologických procesů. Vhodnou úvodní ukázkou je popis příprav vesnice na turnaj v šipkách.

„[...] zpráva se brzy šíří všemi vesnicemi. Zájem je veliký. V každém domě jsou sňaty šipky z místa, do kterého byly zabodnuty mezi jednotlivé došky střechy, jejich rákosové tělo zkontrolováno, hlavičky naleštěny a [jsou] vyrobeny nové terče. Mladší muži se rozhoří vzrušením a cvičí házení svými šipkami na písčných místech podél moře, zatímco malé děti vkládají schránky Conus žebrovitého listí sago a tika po vzoru svých starších.“ (Firth, 1930, s. 73)

Nyní se zabývejme konkrétnějšími znaky, jež jsou pro Firthovy publikace typické. Firth se zajímá především o chování jedinců či skupin, nikoli o obecný popis společnosti a jejich typických znaků. Píše o tom, co vidí a zažívá během svého pobytu na ostrově, někdy vážněji, jindy sentimentálně. Milým příkladem je popis chování chlapce jménem Tekila, kterého si Firth značně oblíbil pro jeho nezbednost:

„Při jedné příležitosti jsem viděl Tekila a Noarima [...] stát bok po boku a imitovat pohyby tance, který se nedávno udál. Drželi krátké klacky ve své pravé ruce a společně dupli nohou a pozvedli ruce tak, jak to dělali jejich starší členové, ostře vykřikujíc ve stejnou chvíli, nemajíc ještě žádná slova. Tato událost domorodce velmi pobavila a podporovali děti podněcujícími frázemi.“ (Firth, 1963a, s. 132).

Můžeme si všimnout, že Firth chování dětí nejen popisuje, ale také dává do kontextu událostí, které se udály ve společnosti Tikopia – zmiňuje imitaci tance, který byl předveden při nedávné ceremonii. Také zmiňuje reakci okolí – tedy vliv, který má jedincovo chování na skupinu. Zakotvuje tím jedince ve společnosti a podává širší obraz. To samé můžeme vidět na příkladu popisu jednoho z cyklických obřadů *Work of the Gods*:

„Muž vyššího postavení, starší, byl první na řadě k pomazání. Přešel dům a posadil se před náčelníka, který seděl na vzdáleném konci budovy. Náčelník vytáhl uzávěr lahve, odkapal několik kapek oleje na svou pravou ruku a rozetřel je na mužovu hrud' a vrchní část ramen jemnými táhlými pohyby. Muž odešel zpět na své místo, zatímco byl nahrazen dalším člověkem v řadě. [...] Několik mužů zůstalo na svých místech a odmítlo pomazání. Jen málokdo to komentoval, jelikož účast byla dobrovolná.“ (Firth, s. 1939, s. 154).

Firthův popis je značně detailní i tam, kde by jiní antropologové jen zběžně popsali danou událost několika slovy. Můžeme zde vidět také variantnost v chování, které si antropolog všimá – někteří muži v budově se rituálu odmítli přímo zúčastnit, přestože mu byli přítomni – a opět připojuje také reakci okolí. Ukazuje tak menší či větší volnost, které domorodci mají v rámci volby svého chování a jednání.

Postihnout bohatou škálu reakcí a prostoru pro volbu uvnitř určitého společenského systému je jedním z Firthových způsobů, jak docílit komplexnosti ve výzkumu. Všimá si nejen chování, které odpovídá normám společnosti – což koresponduje s Radcliffe-Brownovou teorií kulturních prvků majících stabilizační funkci pro daný společenský systém – ale také jednání, které jim neodpovídá a je s nimi v konfliktu. Velmi zjednodušeně lze říci, že Firthova kniha *Social Change in Tikopia* je z velké části prací, zabývající

se momenty, kdy jednání a chování členů Tikopia neodpovídá tradičním normám a hodnotám. Uvedu zde dva příklady:

„Pro poslední [zemřelé dítě], dvanáctiletou dívku, nebyla žádná hostina, chybělo i bédování; a – výjimečná událost – žádní příbuzní se pohřbu neúčastnili. Pro většinu Tikopia to byly šokující podmínky i za jejich sklíčeného stavu. [...] Bratři matky malé holčičky ji nepřišli pohřbít i přesto, že jsou vázáni tradicí. [...] Matka samotná, zdánlivě napolo šílená smutkem, se toulala venku bez cíle. Ani otcovi bratři i jiní příbuzní z jeho strany se neobjevili, i když žili blízko. Pohřeb byl proveden jakýmsi dívkami vesnice bez přímého příbuzenství. [...] tělo] bylo pohřbeno v rohoži z kokosového listí – „jako kočka“ řekl jeden z účastníků, smějíc se se značným zděšením.“

(Firth, 1959, s. 89).

Tento úryvek ilustruje krizovou situaci, která nastala v Tikopia na začátku 50. let 20. století vlivem hladomoru a následných častých úmrtí mezi domorodci. Nedostatek zdrojů vedl k upuštění od mnoha tradičních prvků společenského chování a jednání a dopadal negativně také na mentální stav ostrovanů. Firth ukazuje, jakým způsobem vnější faktor (hrozba hladomoru) ovlivňuje chování lidí a působí jako destabilizační prvek pro společnost. Analyzuje, jak krize vede spíše k posilování vlastních zájmů malých skupin (rodin) snažících se o vlastní přežití, a tím upozaděním unifikační tendence společnosti jako celku. Popis pohřebního rituálu je silně upozaděn, v popředí jsou naopak reakce aktérů na způsob průběhu události – muž smějící se zděšením, žena šílená smutkem – a jejich psychické prožívání. Lidé ve Firthových knihách nejsou jen objekty vykonávající různorodé aktivity, které by vázly ve vakuu, ale bytosti s lidskostí, vlastním hlubokým prožíváním a bohatými interpersonálními vztahy, jejichž jednání může mít menší i větší vliv na celou společnost.

Daleko přirozenějším příkladem odchylování se od společenského očekávání je chování náčelníka Ariki Kafika, k jehož roli se pojí několik restrikcí, například zákaz plavení po moři, jehož porušení by vedlo k malému úlovku. „Protože je [ale] mořským expertem a aktivním mužem, chodí rybařit neustále, k rozhořčení některých lidí. Jeho *tautau laui*, bratři a matčini bratři, vidíc ho na moři, z legrace vykřikují: „Manžel d'áblice. Proč nezůstane na břehu?“ Vtipkují, protože je náčelníkem, ale doopravdy se zlobí.“ (Firth, 1939, s. 193). Vyobrazená situace je ukázkou konfliktu dvou rolí – náčelníka a rybáře-experta. Podle názoru domorodců jasně převažuje důležitost první role, a proto cítí rozhořčení nad svéhlavostí náčelníka a jeho zjevné ignorace tradice, která může mít dopad na celou společnost. Firth také ilustruje značnou volnost volby, kterou náčelník má. Obě jeho role se podle tikopijských tradic vzájemně vylučují, on si však zvolil držet se jich obou a nepodřizovat se tak společenským požadavkům. Jedná se o konflikt mezi individualitou a skupinovým očekáváním.

Na podobný případ můžeme narazit v rámci tradice výběru vhodného partnera a následné redefinice vztahů v příbuzenském vztahu. Tikopia má jen malou restrikcí ve volbě partnera, ale obecně negativně nahlíží na manželství bližších příbuzných než křížového bratrance a sestřence. Věří, že tato spojení jsou následně trestána nábožensky (předkové) a biologicky (degenerace). Firth vnímá problém také v otázce redefinice příbuzenských vztahů způsobených sňatkem, které se nepřírozeně kříží, a osoba, původně velmi blízká, se dostane do pozice, která vyžaduje vysokou míru formálnosti ve vztahu. Jedinec tak ztrácí velkou míru osobní podpory, kterou předtím měl (Firth, 1930b, s. 250; Firth, 1963a, s. 290-91). Přesto se takovéto případy dějí – je to jeden z momentů, kdy individualita jedince převládne nad sociálním omezením. Čemu se ve výsledku nevyhne je společenská sankce v podobě skrytých pomluv a úšklebků snažící se vyvolat pocit studu. Značný

vliv individuality je také ve volbě přijetí změněného příbuzenského statusu po sňatku (Firth, 1930b, s. 254), nebo v dodržování pravidla, že tzv. *marinoa* se nesmí nikdy vdát (Firth, 1951b, s. 168). Závěrem tedy můžeme říci, že jednotlivec může jednat v konfliktu s normou a zvítězit, avšak není to běžnou praxí a obvykle je určitým způsobem více či méně společností sankcionován.

Kromě bohatých popisných dat shromáždil Firth také velké množství lingvistických materiálů díky svému rychlému osvojení jazyka Tikopia. Materiály jsou různorodé povahy – někdy pouze slova a jejich sémantický rozbor a užití v kontextu, jindy celé výpovědi ilustrující konkrétní situaci. Pro Firtha je znalost jazyka jeden ze zásadních prvků terénního výzkumu v domorodých kulturách a jeho podmínkou k „zajištění validity jakéhokoli studia domorodé sociální organizace.“ (Firth, 1930b, s. 236)

Firth pracuje s lingvistickým materiálem různými způsoby. V rámci jednoho tématu se může například jednat o vyjmenovávání prvků, např. design tetování: *fakafoiika*, malá či velká ryba, aplikovaná na různé části těla; *se faradu*, květina, tradiční design Tikopia, ad. (Firth, 1936a, 175). Mohou to být také pojmy či fráze – *fakaforau* je pojem užívaný ve významu odchodu z donucení. „*Tana tama ne fakaforau ki moana* – „jeho syn dohnán k odchodu na moře“ - říká Firth, značí spáchání sebevraždy muže. Může ale také znamenat vyhnání z ostrova, v případě vážného zločinu. (Firth, 1978, s. 249).

V mnoha případech se jedná o celé výpovědi domorodců, kterými Firth ilustruje domorodé myšlení, názory či jednání. Vždy je uvádí do kontextu a překládá jejich význam. Pro lepší ilustraci domorodého vnímání nabízí Firth čtenáři úryvek z konverzace s ostrovany o snech. „Vyjádřil názor, že obyčejní lidé nesní o náčelníkovi. Zeptal jsem se ho, jestli on někdy snil o náčelníkovi; on řekl ne. Zeptal jsem se ho, proč ne? On řekl, „Náčelník

je *tapu*, je *tapu* mezi lidmi; je *tapu* také mezi duchy. [...]“ Obyčejní lidé nesní o náčelníkovi, řekl, ne protože je jim to zakázáno, ale protože duchové si netroufají náčelníky ve snech personifikovat.“ (Firth, 2001b, s. 12). Domorodec v rozhovoru Firthovi vysvětluje zákonitosti snů. Povšimněme si, že antropolog se neptá jen na zdůvodnění onoho zákazu snění o náčelníkovi, ale také na to, zda se zákaz týká i samotného mluvčího. Firth tak zřejmě hledá ony dříve zmíněné možnosti volby a individuality, které se ve společnosti Tikopia ukázaly jako značně časté.

Hluboké porozumění jazyku ostrovanů ukazuje Firth při překladech formulí a písní, které domorodci recitují při nejrůznějších událostech. Formule mají většinou specifické použití při rituálech, ale neoslovují se jimi jen bozi, ale také duchové, předci i zvířata. Často užívaná formule je ta, která láká ryby: „*Tou vaka tena raukatea. Ukafaki ki raro. Fakateretere ki tai. Fakateretere ki uta. Oia ku ravea.* – To je tvá kánoe, malá rybo. Ponoř se dolů pod ni. Zrychli směrem k širému moři. Zrychli směrem ke břehu. Oia, byla chycena.“ (Firth, 1954b, s. 104). Firth v rámci tohoto tématu také poukazuje na úzké propojení ekonomického a náboženského života, kterými se zabývá v knize *Primitive Polynesian Economy*, v kapitole *Ritual in productive activity* (s. 168-186). Tikopijské písně jsou častým nástrojem k projevu pocitů, nálad či jako komentáře k událostem a jejich žánr je různorodý. Skládány jsou lamentsy, oslavné či pochvalné písně, stížnosti či pocity z výhry či prohry. Jednu z nich Firth uvádí i s překladem a komentářem v malém článku *Bond-Friendship in Tikopia* jako příklad písně, která oslavuje pouto přátelství a vzájemný respekt mezi dvěma muži Tikopia (Firth, 1936b, 264-5).

Charakteristická témata a prvky, která se opakovaně objevují ve Firthových knihách, můžeme shrnout do několika bodů. Firthovy publikace, především v rámci Tikopia, jsou založeny na bohatém empirickém materiálu shromážděném při terénních výzkumech v domorodých lokalitách. Ty mu

dávají možnost detailního popisu a analýzy studované kultury, vykreslené v jeho charakteristicky více či méně expresivním, velmi živoucím a dynamickým stylu. Každé téma, kterému se věnuje, doplňuje velkým množstvím příkladů z terénu, které navíc oživuje také častými ukázkami výpovědí ilustrující domorodé myšlení.

Ve výzkumu se zaměřuje především na jedince, jeho chování a vlastní zájmy, který je však ukotven v určité společnosti jako její člen. Firth si uvědomuje, že člověk nejedná vždy v konformitě s normami a pravidly své společnosti – naopak hledá místa konfliktu jedince se sociálním řádem, třecí plochy mezi ním a zbytkem společnosti či veřejným míněním, a momenty, kdy se člověku nabízí vícero možností volby. Snaží se tak vykreslit domorodce ne jako bezduché objekty výzkumu, ale jako živé myslící bytosti s vlastními pocity, názory a volbami, které je činí individuálními, a zároveň členy svého společenství.

4.3. Antropologie očima R. Firtha

Při svém dlouhém působení na poli antropologie se Firth několikrát dotkl tématu antropologie jako disciplíny. Je považován za jednoho ze zakladatelů ekonomické antropologie, popř. vědce, který zásadně přispěl ke vzniku tohoto podoboru. Mimo to byl členem britské moderní sociální antropologie, jejíž rozvoj a dobové otázky reflektoval v článku *Contemporary British Social Anthropology* (1951) v odpovědi na Murdockovu kritiku na svůj obor. Mimo tento ucelený příspěvek a několik málo dalších, se k sociální antropologii vyjadřuje Firth ve svých výzkumných publikacích. V nich nalezneme krátké poznámky či delší polemiky o tom, co je cílem antropologie, předmětem jejího studia a její požadavky. Dále se vyjadřuje k terénnímu výzkumu jako hlavní metodě antropologie. V jednom ze svých

kratších příspěvků se zabývá také aplikovanou antropologií a určuje, co by mělo nebo nemělo být její náplní. Firth ve svých názorech na disciplínu vychází ze zásad funkcionalismu i vlastních zkušeností, které získal z terénních výzkumů.

Předmět kulturní a sociální antropologie se mění v závislosti na paradigmatu či antropologickém směru, o kterém mluvíme. Obecně se disciplína zabývá lidskou kulturou a společností, i když definice těchto dvou pojmů je značně problematická. Dle Firtha se nemá soustředit pouze na lidskou minulost či primitivní kulturu mimo civilizovaný svět, ale rozšířit své studium na domorodé kultury ovlivněné civilizací (Firth, 19, s. 184). Hlavní rozdíly v přístupech jsou jednak v diachronním versus synchronním přístupu ke studiu kultury člověka, a z jak blízké či vzdálené perspektivy kulturu studujeme. Můžeme si všimnout postupující tendence antropologie od studia velkých celků (celých kulturních oblastí) ke stále menším (ke společnosti a poté jedinci) a vnitřnějším (psychologie, vnitřní prožívání). Funkcionalismus a britská sociální antropologie 20. století jsou ve Firthově pojetí napůl cesty.

Antropologie se zabývá pozorováním a analýzou chování a jednání člověka ve společnosti, jejímž je členem. Ale, říká Firth, „zatímco shromažďujeme syrový materiál o tom, co jednotlivec říká a dělá, náš hlavní záměr není jeho vnitřní dispozice, [...] nýbrž organizace sociálního chování“ (Firth, 1954a, s. 12). Antropologie se tedy primárně zajímá o to, jaké možnosti chování a jednání má jednotlivec v rámci své společnosti, a jaké jsou následky jeho voleb na ni, na její organizaci. Studium chování poskytuje základní materiál, jehož prostřednictvím pak zkoumáme další prvky společnosti. Firthův argument mimo jiné souvisí s rolí psychologie ve vztahu k antropologické disciplíně, ke kterému se vyjádřím později.

Nyní se na chvíli zastavme u pojmů sociální organizace a sociální struktury, jejichž absence v této práci by mi nebyla odpuštěna. Firth představuje sociální strukturu jako kostru, rámec či manuál. Sociální struktura říká, jak bychom se měli chovat a jednat ve vztahu k normám a ideálům společnosti. Struktura společnosti má formální a neformální úroveň, z nichž první je jasně viditelná hierarchizace vztahů, zatímco druhá je spíše skrytá a souvisí se sociálními rolmi a společenským očekáváním (Firth, 1954a, s. 4-5). Sociální struktura je dána opakujícími se akcemi, které se po jisté době ustanoví a stanou se součástí řádu jako formalizované reakce. Sociální organizace je spojena s variacemi, Firthovým hlavním předmětem zájmu. Poukazuje na to, že jedinec má větší paletu možností v reakci na nové faktory či volby, které udělal. Jeho jednání proto nemusí vždy odpovídat ustálené struktuře, ale vybočovat z ní. Stále je ale pevně spojeno s konkrétními zájmy jedince, které jsou cílem jeho sociálního jednání. Zde pak přichází na scénu proces kooperace a koordinace – lidé spolupracují za určitým společenským či ekonomickým cílem (Firth, 1955, s. 1-2). Výsledkem procesu sociální organizace je dosáhnout vytyčeného cíle či nalézt řešení problému. Co je důležité, sociální struktura limituje možnosti deviace od normy daleko více než sociální organizace, která je flexibilnější a skrze ni dochází k postupné sociální změně – tím, že se ustanoví dříve deviantní chování jako součást sociální struktury a stane se tak normou, formalizovanou odpovědí na opakující se situaci.

Výše rozebrané pojmy úzce souvisí s rozdělením funkcionalismu na dvě větve. Zjednodušeně lze totiž říci, že Radcliffe-Brown se zabývá sociální strukturou, tedy tím, co je spíše stabilní a flexibilní, a jak k ní přispívá lidské chování a řídí se dle ní, zatímco Firth se soustředí na sociální organizaci a sociální změnu, způsobenou deviací od společenského řádu. S tím je spojen Firthův názor, že antropologická analýza by měla obsahovat nejen studium

konformity, ale také deviace a konsensu (Firth, 1954a, s. 11) jako prvků souvisejících s chováním a jednáním člověka ve společnosti, a jejich následky.

Již jsem se zmínila o tématu sociální změny – procesu, při kterém „se proměňují základní prvky společnosti“ (Firth, 1954a, s. 17) – dalším antropologickým předmětem studia. Přestože funkcionalismus je primárně synchronním přístupem, je si vědom dynamičnosti společnosti a kultury a nebrání se studiu sociální/kulturní změny. Firth se do jejího studia pouští při svém návratu na Tikopia a v již dříve zmíněných knihách *Social Change in Tikopia* a *Rank and Religion* ji analyzuje. Diachronní přístup je dle Firtha problematický, protože je ne vždy realizovatelný. O svém vlastním komparativním výzkumu Tikopia z let 1928-29 a 1952 říká, že jde o „duálně synchronní, nikoli striktně diachronní studii, [...] [což je] vše, co většina sociálních antropologů dokáže, [a] nesmí být interpretována jako ekvivalentní kompletnímu diachronnímu záznamu“ (Firth, 1959, s. 22). Dále však obhajuje, že vzhledem k omezené velikosti Tikopia a množství dat, které sesbíral, interpretace byla umožněna. Z toho vyplývá, že antropologie se má zabývat sociální změnou, ale záleží na schopnostech a soudnosti antropologa, aby usoudil, zda je tento přístup vhodný. Čistě diachronní studie je pro antropologii jen obtížně dosažitelná, protože by vyžadovala daleko dlouhodobější pobyt v terénu než je možné. V malých izolovanějších komunitách po vzoru Tikopia je dle Firtha situace snadnější díky uchované paměti domorodců, která je dobrým zdrojem informací.

Ve vztahu k sociální změně se krátce zmíním, že v polovině 20. století vyslovil Evans-Pritchard názor, že odmítá uznat antropologii jako vědu a označuje ji za pouhou historiografii. Není totiž schopna poskytnout zákony o lidském chování. Firth v reakci poukazuje na to, že ani přírodní vědy nejsou vždy schopny predikovat chování jednotlivců (Firth, 1951a, s. 484). Tvrdí však, že antropologie má k historii blízko díky sdíleným datům, které však

odlišně zpracovává (Firth, 1954a, s. 16; Firth, 1951a, s. 484-7). Zajímavý je vztah antropologie k psychologii. Antropolog může pracovat s psychologickými daty, která však „potřebují být ověřena evidencí z výpovědí a jednání,“ říká Firth (1954a, s. 12). Musíme být tedy schopni zachytit projevy psychologických procesů a stavů v reálném chování a jednání člověka a vysvětlit je. I přes značnou nechuť britských antropologů a také obavy z práce s koncepty psychologie, si však Firth všímá rostoucího vlivu a zájmu antropologů o tuto disciplínu (Firth, 1951a, s. 487). Je zajímavé, že sám Firth vydal již roku 1930 článek, ve kterém se zabývá psychologií sportu na ostrově Tikopia – konkrétně v soutěži házení šipek. V něm vysvětluje dopady prohry a vítězství na psychiku domorodců a také se detailněji soustředí na pocit hanby a jeho projevy:

„Pocit hanby je velmi reálný – alespoň mezi dobrými hráči. [...] Fyzické znaky tohoto vnitřního rozrušení jsou mezi domorodci velmi dobře známy. Je zaznamenáno, že tvář některých lidí je zalita krví {pozn. autora - zčervená hanbou}. [...] jiní se začnou vztekat. [...] Někteří se po špatném výsledku tiše skryjí do keřů a již se ten den na utkání neobjeví“ (Firth, 1930a, s. 89).

Můžeme vidět, že Firth konkrétní psychický stav popisuje tak, jak se projevuje v chování a jednání domorodců. Navíc ilustruje reakce také tak, jak je popisují domorodci. Můžeme tedy předpokládat, že právě takto si Firth představuje práci s psychologickými koncepty. Co se týče Firthova názoru na vztah antropologie k ostatním sociálním disciplínám – podporuje tendenci posilovat spojení mezi obory (Firth, 1951a, s. 478), protože společně dávají pohled na člověka z mnoha různých perspektiv, ale je zásadně proti sjednocení všech věd do jednotné vědy o člověku, protože ho nevidí jako realizovatelné nejen vlivem jejich odlišností, ale rozvinutosti jednotlivých oborů.

Jak jsme zjistili, Firth pojímá antropologii jako disciplínu, která se soustředí na to, jaký vliv má sociální akce jedinců na společenský systém, tvořený stabilnější sociální strukturou a flexibilnější sociální organizací. V praxi zkoumá chování a jednání členů společnosti, šíří možných reakcí na situace a dopady jejich volby na sociální akty okolí a samotnou společenskou strukturu. Také se zajímá o sociální změnu, jejíž studium představuje pro antropologii výzvu i značný problém, protože souvisí s diachronním přístupem ke studiu společnosti. Firth zde nabádá k pečlivému zvážení možností a vhodnosti aplikovat tento přístup při výzkumu zvoleného společenství. Mimo jiné je Firth obhájcem mezioborové spolupráce sociálních věd – ve svém vlastním případě podporoval propojení ekonomie s antropologií a komentoval také rostoucí vliv psychologie ve své disciplíně. Tu již o dvacet let dříve sám využil při studiu jednoho z kulturních prvků Tikopia.

4.4. Antropologická práce a výzkum

Sociální antropologie je Firthem nazývána induktivní vědou založenou na pozorování (Firth, 1939, s. 16). Tato věta implikuje několik faktů – Firth nepochybuje o tom, že antropologie je vědou. Nesdílí tedy pozdější pochyby o schopnosti platného poznání v sociálních vědách. Dále ji nazývá vědou induktivní – induktivní metoda je dána charakterem, který Firth přisuzuje antropologickému zkoumání. Vědec nejprve shromáždí a analyzuje data o jednotlivých prvcích, ze kterých následně vytváří obecný závěr, tedy generalizuje. Antropologie ve Firthově pojetí kopíruje tento proces – antropolog přichází do terénu, zde shromáždí množství syrového materiálu skrze pozorování toho, jak se lidé chovají. Materiál následně

zpracovává a interpretuje, a na jeho základě vytváří obecné soudy o fungování konkrétní společnosti.

Od tohoto základního předpokladu antropologie jako induktivní vědy se pak odvíjí to, co si dovoluji nazvat Firthovými třemi zásadami antropologické práce: dostatečné množství empirické evidence, obezřetné interpretace a střízlivé generalizace. O těchto třech prvcích se Firth opakovaně zmiňuje ve svých dílech a v některých případech právě na nich staví kritiku jiných antropologických prací.

Když se podíváme do knihy *We, the Tikopia*, Firth uvádí knihu obecným popisem svého výzkumu v rámci metodologie, témat, shromážděného materiálu ad. K poslednímu předmětu píše:

„Ale mimo zapisování výpovědí informátorů běžným způsobem jsem si zvykl dělat rychlé slovní poznámky z útržků toho, co jsem přímo na místě zaslechl, konverzace mezi lidmi, komentáře o chování, pozorování během chodu práce, a podobně. [...] Považuji tento typ materiálu za jeden z nejhodnotnějších ve svých záznamech.“ (Firth, 1963a, s. 6)

Firth tímto způsobem získává obrovské množství materiálu, se kterým následně dokázal pracovat a těžit z něj dalších několik desítek let, až do svého návratu na ostrov v 50. letech. Za tu dobu publikoval tři zhruba 300-400 stran dlouhé publikace, popisující život ostrovanů v celé jeho bohatosti. Data jsou navíc různorodá – z oblasti jazyka, rituálů, historie, mytologie, ekonomického života atd. Protože Tikopia neměla v té době žádné písemné dokumenty ve svém jazyce, všechny materiály získané na ostrově čerpaly z metody pozorování, přímé participace a rozhovorů. V tomto ohledu se pak liší Firthův výzkum Maorů ve 20. letech, ve kterém vycházel primárně ze psaných dokumentů (Firth, 1939, s. xi). Získaná data z terénu antropolog dále používá k podpoře svých hypotéz. Tomu předchází proces selekce a

výběru relevantních dat vztahujících se k danému tématu. Tato část antropologovy práce souvisí s Firthovým komentářem k eseji D. Eydeho, ve které Firth upozorňuje na to, že „[...] selekce relevantních dat je otázkou citlivého posouzení, kterou je obtížné vyřešit bez produkování obrovského množství evidence“ (Firth, 1969, s. 65). Dostatek dat nám tedy slouží také k tomu, abychom po jejich analýze měli z čeho vybírat, protože ne všechna data ve výsledku upotřebíme.

Citace také naráží na téma soudnosti, které souvisí se zásadou obezřetné interpretace materiálů. Firthův přístup k interpretaci dat je těsně spjat se shromážděným materiálem vycházejícím z pozorování – jak můžeme vyčíst z úvodní věty jedné z kapitol *History and Tradition of Tikopia*: „Nyní se obracím k jinému typu interpretace, ve kterém se cítím jistější, protože zůstává značně blíže empirickým datům“ (Firth, 1971, s. 168). Empirická data v tomto případě vychází z vyposlechnutých tradičních příběhů Tikopia a postavení jejich vypravěčů ve společenském systému; obecně se pak jedná o pozorovatelné jevy – chování a jednání lidí – stojící v opozici s mentálními procesy, které spíše předpokládáme. Právě k tomu se také kriticky vyjadřuje Firth v již zmíněné kritice Eydeho eseje: „Odvozovat způsoby myšlení z pozorování způsobů chování je hazardní proces, jehož obtíže jsou velmi podceněny některými mými kolegy, kteří se oddávají těmto hrám“ (Firth, 1969, s. 65). Zde můžeme jasně vidět Firthův názor, že antropologie se má zabývat pozorovatelným chováním, nikoli tušenými mentálními pochody, které nelze podpořit empirickými daty. Ta nám mají sloužit jako důkazy našich interpretací a zabránit, abychom se nechali příliš unést, jak se to stalo autorovi eseje (Firth, 1969, s 66).

Před stejným nebezpečím varuje Firth také ve vztahu k zobecňování. Přílišná odvaha při procesu generalizace nás může dovést ke zkreslení reality a její pestrosti, která je jeden z Firthových hlavních předmětů studia. Týká se

to například komparativních studií zkoumajících primitivní ekonomiku, říká Firth, jejichž primární úkolem by mělo být diachronní studium institucí v jedné společnosti, nebo synchronní studium institucí napříč různými společnostmi (1939, s. 14). Co víc, variantnost je podle Firtha daleko pravděpodobnější, pokud zobecňujeme prvky sociální struktury – např. chování v příbuzenském systému. Pokud ignorujeme či nedbale zobecníme, dopouštíme se vědeckých nepřesností, které jsou navíc nepodložené reálnými daty (Firth, 1951a, s. 479). Antropologická práce tedy vyžaduje, aby vědec manipuloval s dostatkem empirických dat, na nichž staví své obecné závěry a vyvozuje z nich své interpretace, a to se zdrženlivostí a precizností tak, aby pro každý závěr bych schopen doložit empirickými doklady vztaženými k pozorované realitě. Toto jsou shrnutí třech zásad, podle kterých se řídí Firthova práce antropologického vědce.

Nyní se podívejme na podobu výzkumu R. Firtha domorodců Tikopia. Již několikrát jsem uvedla, že Firth si vzal za vzor Malinowského výzkumnou práci a jeho cílem bylo podat komplexní obraz společnosti. Zásady terénního výzkumu si osvojil právě od Malinowského a dle nich se při svém vlastním výzkumu řídil. Tyto zásady platí dodnes. Mezi ně patří: seznámení se s kulturou před výzkumem; osvojení místního jazyka; dlouhodobý pobyt; přímá participace na domorodém životě ad. Všechny tyto zásady byly Firthem dodrženy při jeho výzkumu Tikopia. Před výzkumem přečetl materiály předchozích návštěvníků ostrova (Durrad; Rivers); jazyk Tikopia si Firth osvojil velmi rychle díky jeho podobnosti s maorštinou a užíval jej ke komunikaci po celou dobu svého výzkumu; na ostrově strávil rok a opakovaně se zde vracel během svého života; antropolog se snažil účastnit veškerého dění, na kterém mu byla povolena účast. Tato fakta nám však o Firthově výzkumu moc nesdělí kromě jeho

konformity s obecnými pravidly terénního výzkumu. Firth je daleko zajímavější svými zážitky z výzkumů či poznámkami o jeho obecné podobě.

Dříve než se antropolog začne věnovat popisu své vybrané společnosti, je zapotřebí objasnit podmínky, za kterých byl výzkum realizován, říká Firth ve své knize *We, the Tikopia*. Ty zahrnují: kontakt badatele s lidmi své vlastní kultury; způsob komunikace s domorodci; nástroje ekonomické a sociální výměny; povaha získaných dat; aktuálnost dané praxe ad. (Firth, 1963a, s. 3). Firth strávil na ostrově celý rok a za tu dobu se setkal s bělochy pouze jedenkrát, na lodi, která mu přivezla zásoby, v říjnu 1928. O svět mimo ostrov se nezajímal, svou pozornost soustředil pouze na Tikopia. Antropolog zajímavě reflektuje svůj návrat do civilizace slovy: „[...] mohu upřímně říci, že barva bílých tváří se zdála být méně příjemná než těch snědých, a že mou hlavní touhou byly dopisy přátel než společnost Evropanů jako takových“ (Firth, 1963a, s. 5). Izolovanost Firtha způsobila, že si navykl na jiné prostředí a tak mu návrat „mezi své“ připadal nepřírozený. Také zde vidíme, že netoužil znovu se setkat se svými krajany či lidmi jemu podobnými ale především s lidmi blízkými svému srdci. Chyběla mu daleko více osobní pouta než-li blízkost lidí stejného fyzického vzezření. Domnívám se, že je to z části způsobeno tím, že si s lidmi Tikopia utvořil úzké přátelské vztahy, a proto neměl takový pocit vyloučenosti, jaký může výzkumník v naprosto odlišném prostředí pociťovat.

Jak už víme, Firth po celou dobu výzkumu užíval ke komunikaci jazyk Tikopia. Ráda bych se proto zmínila o jiné oblasti vztahující se k jazyku, o které Firth mluví – jazykovému překladu. Antropolog v jedné ze svých knih referuje o problematice překládání výrazů z jednoho jazyka do druhého. Obtíže dlí podle Firthova názoru v překladu mnohovýznamových slov, která jsou vázána na konkrétní kontext, ve kterém jsou užity. Jako příklad uvádí výraz *fenua* (území), které se doslova vztahuje k ohraničenému

kusu země, nebo přeneseně referuje k jeho obyvatelům (Firth, 1963a, s. 223). Zamýšlený význam musí posluchač určit ze situace, ve které byl výraz použit. Pokud toho adresát není schopen, musí mluvčí objasnit či upřesnit význam, který chtěl sdělit. To se může stát například u příbuzenských termínů, které mohou fungovat pro označení vícero jedinců – v případě, že jsou oba možní adresáti přítomni a výpovědi neupřesňuje konkrétního adresáta (např. jménem), pak je velká šance, že zareagují oba dva. Toto zmatení ilustruje následující situace: „Pakikitereŋa, syn Ariki Taumako, zvolal ke skupině mužů „Pa E! Pa!“ Náčelník odpověděl, „Co je?“ „Pa I Faitoka“ zavolal chlapec, ignorujíc vlastního otce, ale doplnil rodinné jméno zamýšleného otce – v tomto případě manžela sestry jeho otce“ (Firth, 1963a, s. 240). Jak vidíme, chlapec použil výraz, který má vícero referentů, a proto jej musel specifikovat. Firth si všímá, jakým způsobem domorodci řeší takovéto matoucí situace, kdy obecný výraz nestačí a mluvčí je nucen upřesnit, komu je informace určena, a zda jsou k tomu využívány i neязыkové nástroje.

V rámci výzkumu bychom se měli zmínit o použitém ekonomickém a sociálním médiu, tvrdí Firth. O Firthově směnném systému a jeho dočasném vlivu na ekonomiku Tikopia jsem psala v jedné z předešlých kapitol. Protože Tikopia neměla peněžní systém, hlavním prostředkem ekonomického života byla směna předmětů a služeb, a systém darů, které fungovaly také jako médium k péči o mezilidské vztahy mezi domorodci. Firth se tomuto systému přizpůsobil a velmi umně ho využil pro své výzkumné potřeby:

„Z počátku jsem měl velký problém vzdorovat přijímání darů, hlavně rohoží výměnou za své zboží; později byly nahrazeny nabídkami ke společnému jídlu, které by bylo neslušné odmítnout. Postupem času jsem však přivedl své hostitele k pochopení, že mé zboží není primárně k prodeji, ale že bylo zamýšleno jako dary těm, kdo mi asistovali v zaznamenávání jazyka a

zvyků. A v souladu s domorodým přístupem jsem pro náčelníky rezervoval ty nejvybranější předměty [...]“ (Firth, 1963a, s. 7).

Jak můžeme vidět, Firth využil domorodého charakteru a své zboží, které pro obyvatele Tikopia bylo velkým exotickým lákadlem, použil k jejich motivování. Usnadnil si tak proces získávání informátorů tím, že jim za jejich snahu slíbil odměnu, která měla pro Tikopia ne finanční, ale sociální hodnotu, protože pocházela z cizí kultury. Některé z předmětů, které Firth daroval, se staly památkami, které rodina obdarovaného střežila následná desetiletí, vystavovala je na odiv nebo byly používány k rituálním účelům (Firth, 1959, s. 26). Firth mimo jiné vyjadřuje svůj nesouhlas s antropologickým pravidlem, že za informace by výzkumník neměl platit – ostrované totiž udržují pevnou kontrolu nad vším, co je zvyhodňuje před ostatními v rámci rodiny či jednotlivců. K získání jakýchkoli informací jsou tedy nutné dary, které jsou pro recipienty hodnotné. Je ale potřeba získané informace ověřovat skrz další informátory a kontrolovat tak jejich přesnost a pravdivost, popř. si uvědomovat pohnutky a skryté zájmy informátorů.

Nejčastějším sociálním médiem, díky kterému Firth získával bohaté informace, byly vedené či zaznamenané rozhovory domorodců. Díky tomu, že se antropolog účastnil každodenního dění a někdy také přímo participoval na rituálech, měl přístup k materiálům z nejrůznějších oblastí života Tikopia. Zde bych se ráda pozastavila nad jedním z Firthových článků, který souvisí s tímto tématem – role šeptandy v Tikopia. Firth si všiml, že jen málo antropologů se zabývá funkcí šeptandy, přestože s ní mají mnohé zkušenosti – je nejen zdrojem novinek, ale může referovat o vztazích mezi lidmi ve skupině nebo o důležitosti určitých opakujících se témat. Firthovým závěrem studie šeptandy v Tikopia je, že může mít negativní i pozitivní roli – není jen výsledkem lidské zvědavosti nebo snahy očernit někoho z okolí, ale je užívána jako nástroj k „napravení či zlepšení

postavení jednotlivce nebo skupin, které reprezentují. Může mít tendenci ke správě sociální struktury, spíše než k jejímu ničení“ (Firth, 1956, s. 132). Nesmíme nicméně zapomínat na zájmy jednotlivých aktérů, které jsou v šeptandě přítomny, a jejich potenciální dopad na společnost.

Mimo tyto podmínky je také zásadní, aby výzkumník uvedl výzkumné metody, které v terénu použil. Ve Firthově výzkumu Tikopia převládají kvalitativní metody - nestrukturované rozhovory a zúčastněná pozorování – které doplňuje také kvantitativními daty s cílem umožnit komparaci stavu společnosti na konci dvacátých let a na začátku padesátých let 20. století, např. v rámci zachycení populace Tikopia, znaků ekonomického systému či převládajících společenských vztahů.

Komparativnost byla při Firthově druhém výzkumu Tikopia hlavním prvkem. Během něj pracoval společně i nezávisle na J. Spiliově a oba se účastnili téměř všech oblastí života Tikopia. Během rituálů často sedávali odděleně a každý z nich zaznamenával průběh události. Poté si poznámky vyměnili a srovnávali či doplňovali to, co tomu druhému uniklo, nebo se odlišovalo. Mimo to pravidelně diskutovali o získaných materiálech a svých interpretacích (Firth, 1959, s. 23). Ne vždy se jejich interpretace shodovaly, ale takto získaná data umožnila Firthovi náhled na Tikopia očima někoho jiného a tím komparovat svůj vlastní pohled a chápání této kultury. Dokázal tak zachytit o něco více z dění na Tikopia a ověřovat si svá zjištění u Spilia jako druhého přímého účastníka, což může být při výzkumu velmi nápomocné.

Firth reflektuje také některé etické zásady výzkumu, a to např. uvedení dat v co největší přesnosti a pravdivosti bez zatajování materiálů a nezneužívání nabytých znalostí o studované společnosti. V knize *We the Tikopia* Firth říká: „Mnohé z toho, co mi bylo řečeno, především v rámci náboženství,

mi bylo dáno ve víře, že to bude poskytnuto jen *tanata tapo*, těm znalým, moudrým lidem. Publikuji to [tyto materiály] v přesvědčení, že se tak stalo“ (Firth, 1963a, s. 9). Firth nejenže prohlašuje, že tento morální závazek důvěry mezi ním a jeho informátory byl dodržen, ale také vkládá svou důvěru do čtenářů své knihy, že nepoužijí informace proti společnosti Tikopia, ale poslouží jim k lepšímu porozumění způsobům života obyvatel ostrova.

V této kapitole jsem prezentovala tzv. Firthovy zásady antropologické práce – antropolog by měl být schopen a ochoten shromáždit co nejvíce empirických dat z různých oblastí života studované společnosti. Může k tomu využít, tak jako Firth, kvalitativní i doplňující kvantitativní metody, které mu umožní zachytit společnost v její bohatosti a variantnosti, a mimo to poskytne také možná komparativní data. V rámci interpretace dat Firth nabádá k opatrnosti, abychom vždy měli dostatek důkazů z terénu potvrzující naše výklady získaných dat. To stejné se týká i procesu zobecňování, kde se nesmíme nechat unést vzletnými a všeobsáhlými teoriemi. Opět je důležitá kontrola vlastních závěrů s terénními materiály a jejich vzájemné propojení. V rámci výzkumu bychom se prvně měli zabývat okolnostmi, za kterých byl výzkum prováděn, a to především v rámci metodologie získávání dat a podmínek, za kterých se výzkumník v terénu pohybuje. Kromě toho by měl, dle současných zásad terénního zkoumání, reflektovat také etické otázky vyplývající z kontaktu s domorodou kulturou.

4.5. Vztah antropologa a domorodce

Posledním tématem, vztahujícím se k Firthově výzkumu na Tikopia, je vztah mezi antropologem a lidmi, které studuje. Firth měl s ostrovany velmi dobré vztahy a mnozí z nich se stali jeho přáteli, ke kterým choval velký respekt. Důkazem toho je Firthovo poděkování věnované ostrovanům

v mnoha jeho knihách, či dedikování knihy *Social Change in Tikopia* jeho příteli z Tikopia, Pa Fenuatara.

Firth měl k lidem svého studia velmi kladný přístup, ale přesto si ponechával objektivitu vědce a vztahy mezi domorodci a jejich chování popisoval v celé jejich hloubce i šíři. Nerozpakoval se psát o manželských neshodách, násilnému chování mezi partnery (viz Firth, 1963a, s. 121) ani idylických momentech mezi členy rodiny (Firth, 1963a, s. 94). Především se snaží podat obraz domorodé společnosti v její úplnosti, a to formou, která by byla vědecká, ale také čtivá. „Banalitě tropického úsvitu slunce se [v popisu] těžko vyhneme, když se vědec snaží poměřovat se spisovateli fikce a krásné literatury, od kterých se přece jen striktní neutralita pozorování ani přesné ohraničení fenoménu neočekává“ (Firth, 1963a, s. 51). Můžeme si všimnout, že Firth ospravedlňuje svou občasnou sentimentalitu jako nástroj k tomu, aby byly jeho publikace čtivé, čehož umě dosáhl. Někteří se také pozastaví nad podmínkou „striktní neutrality pozorování“, kterou dnešní antropologové silně relativizují a stala se jedním z jejich témat. Na to, že by Firth o možnosti antropologovy neutrality pochyboval, jsem nenarazila.

Antropolog může zastávat více než jen roli vědce a pozorovatele vybrané společnosti. Participací na životě skupiny se zákonitě stává její součástí, učí se jejímu způsobu vnímání a chápání světa, i když je nepřijímá za své, nezvnitřňuje si je. Cílem výzkumníka totiž není stát se domorodcem - musí si zachovat pozici na její hranici tak, aby byl schopen nazřít její strukturu a fungování, kterou sami členové společnosti nejsou schopni vnímat. Firth na tuto otázku nahlíží také z hlediska možných nebezpečí – vědci, kteří tvrdí, že jsou domorodci považováni za jednoho z nich, „jsou náchylní tvrdit, že vědí, co si domorodci myslí, že jsou kvalifikovaní reprezentovat domorodou perspektivu. V rámci určité otázky to může být pravda, ale více než často jsou tato dogmatická prohlášení o ideách

náhražkou detailních důkazů pozorovaného chování“ (Firth, 1963a, s. 11). Antropolog se má tedy snažit primárně o porozumění společnosti, nikoli o to, být jejím oprávněným mluvčím.

Ani pro obyvatele Tikopia nebyl Firth pouhým badatelem jejich způsobů života. Byl reprezentantem Západu, exotického světa mimo ostrov, který měl v očích domorodců velkou hodnotu. Poskytoval jim také kontakt se západní kulturou skrze předměty, které s nimi směňoval a při druhém výzkumu v roce 1952 také díky rádiovému spojení, jehož prostřednictvím dostávali zprávy a pomoc od vlády. S tímto obdobím se pojí také Firthova role konzultanta mezi Tikopia a vládou – kvůli hurikánům a následujícímu hladomoru byli Firth a Spilius nuceni přímo intervenovat do situace na ostrově a vyjednat komunikaci mezi domorodci a vládou mimo ostrov. Nejenže pro ostrovany získali zásoby jídla, ale také jim pomohli porozumět požadavkům vlády. „[...] Naše role [byla] převážně jako konzultanti nebo sociální katalyzátory. Pomohli jsme Tikopii prozkoumat možnosti situace a rozhodnout se sami za sebe, co je nejlépe udělat ve světle širšího vědění, které jsme jim mohli poskytnout“ (Firth, 1959, s. 27). Okolnosti tedy donutily antropology zasahovat do běhu společnosti, a to především z lidských a morálních důvodů. Dělali tak ale s vědeckou zodpovědností a sebe-reflexí.

Tímto způsobem Firth naplňuje svou představu o aplikované antropologii. Jejím cílem má být primárně napomáhat obecnému pochopení domorodých zvyků a přístupů, a při kontaktu s civilizací má napomáhat jejich vzájemnému porozumění. Může mít také praktický cíl, i když podle Firtha není tím primárním – „Jeho [antropologova] ideální role, podle mého pohledu, je podat diagnózu a predikci. Jeho funkcí je být schopen z výsledků své analýzy určit, jaká je situace, a pokud jsou požadovány konkrétní výsledky, pak jaké metody by měly být zvoleny; a v případě, že budou dané metody použity, pak jaké výsledky nejpravděpodobněji nastanou“ (Firth,

1958, s. 197). V praktické rovině má být antropolog tím, kdo nabídne možná řešení odpovídající charakteru cílené společnosti společně s dopady na její fungování. Je od něj tedy vyžadována zodpovědnost, a to ať už v rámci hluboké znalosti a chápání fungování dané společnosti, tak hledání vhodného řešení, které by nemělo destruktivní účinky na její strukturu a organizaci. K tomu se váže také další možný úkol antropologie – varovat před možným negativním vlivem externích zásahů či změn a jejich následků. Firth tak například polemizuje o možnostech zabraňujících přílišnému nárůstu ostrovní populace (Firth, 1963a, s. 375) nebo dopadům rekrutování ostrovanů pro práci mimo Tikopia (Firth, 1930c, s. 107). Ve své esenci tedy aplikovaná antropologie stojí na dostatečné teoretické znalosti a chápání studované společnosti, a zodpovědnosti antropologa vůči objektům svého studia.

Mimo výše zmíněný extrémní případ byl Firth konzultantem také v situacích, kdy se ostrované setkávali s prvky západní kultury, které na ně ne vždy působily pozitivně. Týkalo se to například křesťanských představ o nebi a pekle: „Dobře si pamatuji, jak se mě v roce 1952 jeden z náčelníků, Ariki Taumako, zeptal na představu, že po smrti jsou duše pohanů staženy do ohňů pekla. Byl rád, když jsem mu vysvětlil, že podle mnoha moderních křesťanských názorů je tento tradiční příběh pouze figurativní“ (Firth, 1976, s. 6). Náčelník požaduje vysvětlení křesťanské imaginace a konzultuje ji s Firthem, nikoli s místním knězem, v tomto ohledu povolanější osobou. Dle mého názoru je to tím, že je Firth vnímán jako osoba schopná podat objektivní vysvětlení.

V rámci stejného tématu, křesťanství, ukážu ještě jeden příklad odlišné pozice antropologa ve vztahu k domorodcům, který souvisí s jeho vědeckou metodou – Firth jako posluchač. Tradiční víra na Tikopia během první poloviny 20. století postupně vymizela, a to především proto, že ačkoli

pohanská víra byla schopna koexistence s křesťanstvím, křesťanství takovéto tolerance schopno nebylo. Firth uvádí: „Mnohokrát se mě roku 1929 ptali: „Příteli, ty rituály, které praktikujeme, nejsou snad dobré? Žádají o úrodu a ryby a zdraví, tak jako ty křesťanské. My (pohané) podporujeme křesťanství.“ Pro pohanské náčelníky byli křesťané ti agresivní, pomlouvační a rozvratniční pro společnost“ (Firth, 1976, s. 6). Zde nefiguruje Firth toliko jako konzultant, ale spíše jako „vrba“, které si domorodci stěžují, ale také od ní žádají pochopení a porozumění pro svůj způsob života. Myslím si, že Firth sám byl těmito otázkami ovlivněn, a to především v pozdějších letech, když viděl dopady konverze ke křesťanství na domorodou společnost. Vycházím především z jeho občasných expresivních poznámek, např.: „představení křesťanství klanu Tafue *okradlo* hru o mnoho náboženských znaků, původně praktikovaných při posvátných událostech“ (Firth, 1930a, s. 73) ad., z nichž můžeme vycítit určitý předsudek Firth vůči křesťanství a jeho náklonnost k tradičnímu náboženství, pevně propojenému s životem společnosti.

Nyní se podívejme na perspektivu domorodců a informátorů. Řekla jsem, že domorodci nejsou schopni vnímat vnitřní strukturu a procesy své společnosti. Obvykle ne, avšak během Firthova vedení sociální antropologie v Londýně narostl počet profesionálních antropologů z řad domorodců, kteří publikovali studie své vlastní společnosti. Příkladem je čínský antropolog Fei Hsiao-Tong, Ind Aiyappan nebo Jomo Kenyatta studující kulturu Kikuyu. Kromě samotných výzkumů napomohli domorodí antropologové a akademici rozvinout domorodé interpretace svých společností a předávat své zkušenosti ostatním, čímž přispěli k nejen antropologickému vědění, ale také k šíření antropologie a svých zkušeností a znalostí dál (Firth, 2001a, s. 244). Domorodci tedy nemusí vystupovat pouze v roli informátora, ale také badatele samotného, pokud jsou k tomu profesně připraveni, a obohatit tak

antropologii, která je obvykle chápána jako západní věda, o novou perspektivu.

Pro Firtha mají však velkou hodnotu také domorodci jako informátoři. Ve svém posledním článku, publikovaného J. Huntsman, zdůrazňuje roli, kterou mají domorodci na etnografii své společnosti. Každá skupina má své odborníky, specialisty na určité vědění týkající se zvyků, tradic a víry, od kterých antropolog získává znalosti, které od jiných, „obyčejných“ informátorů nezíská. V případě Tikopia se jedná o informace o předcích, které jsou známy pouze hlavám jednotlivých rodin a klanů a jejich získáním byl Firth vázán zodpovědností vůči Tikopia: „Ariki Tafika mi sám řekl: ‚Příteli, řekl jsem ti tajemství svého kava; má *ora* (život) a ten mého lidu a této země Tikopia půjde s tebou. Budu zde sedět a dívat se; jestli zlo přijde do této země, budu vědět, že je to vlivem tvého počínání‘ “ (Firth, 1963a, s. 9). Musíme si tedy být vědomi hodnoty informací, které nám domorodci dávají z perspektivy jejich důležitosti pro informátory, a dle toho s nimi také s náležitou opatrností nakládat.

Odborníkům však není zdaleka tolik jako informátorů z řad „obyčejných“ domorodců. To neznamená, že je jejich příspěvek pro výzkum méně hodnotný. I mezi nimi jsou ti, jež mají hlubší povědomí o charakteru své společnosti a tu sdílí s antropologem, který s ní dále pracuje. Mimo to jsou také oni, nejen badatel, vedeni svou zvědavostí a kladou k němu své vlastní otázky na jeho výzkum i osobu (Firth, 2001a, s. 243). Antropolog tedy vystupuje ještě v jedné roli, kterou jsem dříve nezmínila – jako student. Vstupuje do neznámého prostředí, ve kterém se učí způsobům života domorodců a jejich vnímání světa, získává jejich znalosti, které následně analyzuje a rekonstruuje na jejich základě svůj obraz zkoumané společnosti. Ten je postaven především na tom, co se dozví od svých informátorů, na což

se Firth snaží upozornit – na příspěvek domorodců k výzkumu nesmíme zapomínat.

Co se však stane v případě, že antropolog přijde do prostředí, které již bylo zkoumáno a interpretováno a domorodci, tuto interpretaci vzali za svou? Judith Macdonald realizovala výzkum na Šalamounových ostrovech roku 1979-80 a zjistila, že ostrované Tikopia znají Firthovy publikace o své kultuře. Výsledkem toho je pozměněné vnímání domorodců na svou vlastní společnost – zvnitřnili si Firthův obraz své společnosti a nyní k němu často referují jako k přesnému zachycení své kultury. Antropoložka na to reaguje: „Když [lidé] Tikopia vypověděli něco, co se odehrávalo stejně jako v [Firthově] etnografii, musela jsem se zeptat, zda se jim tak líbila Firthova verze jich samých, že ji adoptovali, nebo byla etnografie onou „pravdou““ (Macdonald, 2000, s. 109). Pohybujeme se zde v určitém začarovaném kruhu, kdy je velmi těžké, ne-li nemožné určit, zda je nynější podoba kultury Tikopia, jak je svými členy vykládána, reálná nebo konstruktem adaptovaná z Firthových knih. Autorka se vzdává snahy najít odpověď na toto dilema a končí svou esej slovy: „Ale pod mým vlastním hlasem [popisujícím mou percepci Tikopia] jsou překrývající se hlasy: Firthův, lidí Tikopia, Tikopia citující Firtha a disciplína snažící se o správnost porozumění“ (Macdonald, 2000, s. 122). Můžeme tedy pouze konstatovat, že obraz Tikopia už není tvořen jen domorodci samotnými, ale také Firthem a jeho čtenáři z řad Tikopia.

Jak jsme viděli, vztah antropologa a domorodců může nabývat mnoha různých podob. Antropolog může vystupovat nejen jako výzkumník, ale také jako prostředník mezi domorodou kulturou a vnější mocností, představitel oné mocnosti (např. poskytovat západní zboží) nebo jako konzultant osvětlující cizí zvyklosti a koncepce domorodcům. Mimo to je v jádru člověk neznalý, cizinec, který se seznamuje s místním životem, zvyky

a vírou. V rámci aplikované antropologie je zásadní, aby byl antropolog dostatečně znalý fungování dané společnosti. Z té pak plyne schopnost zodpovědně navrhnout možnosti, jak řešit určité problémy, plynoucí např. z kontaktu s civilizací, nebo predikovat jejich možné dopady. Také domorodci se podílí více či méně na etnografii své společnosti – a to ať už se jedná o trénované antropology, přispívající sdílenému antropologickému vědění, nebo o samotné informátory, kteří sdílí své představy o své společnosti s výzkumníkem. Každý z nich přispívá svým dílem do antropologické práce a antropolog by si měl jejich příspěvek uvědomovat a reflektovat.

4.6. Srovnání současné antropologie s antropologií R. Firtha

Poslední kapitola této práce se zabývá tématem, které je nevyhnutelné, vezmeme-li v potaz předmět, kterým se zabývám. Původně měla být částí popisující pozitivní a negativní kritiku Firthovy antropologické práce z pohledu jejích současníků a následovníků. Avšak protože je mým cílem, aby měla tato práce přesah i do přítomnosti a nebyla pouhým shrnutím Firthových děl a myšlenek, nabízí se komparovat podobu současné antropologie s tou, kterou prezentoval Firth. Čtenář by měl dostat ucelenější pohled na Firtha jako antropologa a všimnout si podobností a odlišností se současnou antropologickou disciplínou tak, jak ji popisují české publikace o kulturní/sociální antropologii.

Když se podíváme na antropologii jako obecnou disciplínu, pak „stojí na třech pilířích,“ říká M. Soukup: „komparativní přístup, holistické hledisko a nehodnotící postoj“ (2015, s. 20). Komparace mezi kulturami nám dává informace o podobnostech a odlišnostech kulturních a sociálních prvků jednotlivých skupin, na jejichž základě můžeme hledat např. univerzálně

sdílené jevy objevující se ve všech kulturních oblastech, nebo zmapovat variace jednoho jevu napříč jedním kulturním areálem. Holismus je přístup, snažící se o komplexní pohled na určitý jev. Každý prvek je součástí určitého celku a je provázán s jinými prvky uvnitř něj, a proto jej musíme takto studovat. Z toho plyne snaha antropologie být interdisciplinárním oborem, přestože paradoxně dochází k jejímu tříštění se na specializované disciplíny a tím znesnadňování uceleného poznávání člověka. Hodnotová neutralita antropologa vychází z koncepce kulturního relativismu, který nahlíží na každou kulturu jako na samostatný celek obsahující vlastní hodnoty a ideje, stejně hodnotný jako kterýkoli jiný. Vědec se má snažit o co nejobjektivnější přístup ke studiu cizí kultury bez předsudků. V dnešní době vládne pochybnost, zda je vědec schopen naprosté objektivity a spíše se mluví o reflexi vlastní subjektivity/objektivity ve výzkumu.

Firthova podoba antropologie odpovídá těmto základním kamenům disciplíny. Data získané na Tikopia komparuje s jinými kulturami žijícími v oblasti Šalamounových ostrovů, a některé kulturní/společenské prvky také s těmi západními. Předpokladem schopnosti komparovat je však dostatečná znalost a pochopení srovnávaných společností, abychom z nevědomosti neoznačili jevy jako stejné, když by jejich hlubší studium ukázalo skrytou odlišnost. Holismus je jeden z pilířů funkcionalismu jako antropologického směru, kterého se Firth velmi pevně drží. Každý prvek či instituci, kterou tento antropolog studuje, dává do širších vztahů s jinými institucemi i společností a kulturou jako celky. Stejně tak jsou lidé vnímáni jako ti, kdož mají vliv na své okolí, a jejich chování mít dopad na sociální systém a jeho fungování. Pro Firthovu antropologii je holismus naprosto zásadním prvkem antropologické disciplíny. Martin Soukup však upozorňuje na současné pochybnosti spojené s holismem, a to vlivem rostoucí roztříštěnosti zájmů v antropologii (2015, s. 21) a tendenci soustředit se daleko víc na jednotlivé

jevy, nikoli typicky funkcionalistickou snahu komplexní postihnouti společností jako celků.

V rámci otázky neutrality postoje vnímá Firth antropologa jako badatele, který vstupuje do terénu bez znalosti způsobů života lidí, které studuje, a proto „není lákán předpokládat, že zná způsoby chování lidí mimo svůj vlastní okruh, [...]“ (Firth, 1939, s. 15). V zásadě tedy říká, že výzkumník kvůli své počáteční neznalosti objektů svého studia přichází do terénu bez předsudků. Firth také spolu s dalšími funkcionalisty uznává hodnotu kulturního relativismu. Dokonce bychom mohli říct, že se v některých momentech přiklání na stranu domorodců Tikopia a v rámci dopadů šířící se křesťanské víry se vyjadřuje značně nelibě a kriticky.

S tím souvisí téma subjektivity či objektivit antropologa – zde stojí současná antropologická a Firthova představa spíše v opozici. První strana se vlivem postmodernismu přiklonila spíše k subjektivitě antropologů a převažuje tendence zavrhnout možnost být zcela objektivní – každý člověk je částečně dílem své kultury, ve které byl vychován, a proto je velmi obtížné, ne-li nemožné se vymanit z (kulturně ovlivněného) prizmatu, kterým nahlížíme svět. Firth tento problém reflektuje dvěma způsoby. Zaprvé odmítnutím teorie E. Leache, že etnografie je fikcí, tedy „že má daleko víc společného s historickou novelou než s dohodou v přírodních vědách“ (Tambiah, 2002, s. 432). Leach silně pochybuje o objektivitě antropologického výzkumu a výzkumníka samotného. Firth jeho tvrzení rázně odmítá slovy: „Avšak s řádným užitím osvědčených systematických antropologických technik nemusí být osobnost etnografa nápadná“ (Firth, 2001a, s. 242). Řešení sídlí v tom, nakolik je antropolog schopen ovládat metody své práce. Pokud ano, pak by měla být zachována jeho objektivita. To souvisí s druhou rovinou jeho názoru na problematiku subjektivity/objektivit antropologa. Odděluje totiž vědeckou roli antropologa od jeho role jako člověka. Vědec je

pod vlivem společnosti a vlastní osobnosti a může mít svůj vlastní pohled na studovanou kulturu, ale to nemá být součástí jeho vědeckého studia. „Současné sociální vědy potřebují ze všeho nejvíce kultivovanější metodologii, co nejobektivnější a co nejméně zaujatou,“ a vědec bude reflektovat své předsudky a počáteční předpoklady, které mohou mít vliv na důsledky výzkumu a následné analýzy dat (Firth, 1963a, s. 488). Reflexe vlastní subjektivity a předsudků je tedy nutná ve výzkumu, ale Firth nepochybuje o tom, že můžeme skrz ovládnutí vhodné metodologie dosáhnout objektivity. Můžeme si všimnout, že tento názor vyslovil Firth již ve 30. letech 20. století a zůstal nezměněn.

Firthův názor na objektivitu antropologa, myslím si, vychází především z dobového pojetí antropologie jako blízké přírodním vědám. Antropolog vstupuje do cizí společnosti, a prostřednictvím rozhovorů a pozorování poznává realitu jejích členů. Zaznamenává a analyzuje způsoby života, chování a jednání místních obyvatel a z nich konstruuje model společnosti, který má zprostředkovat její porozumění a umožnit predikovat následky možných změn. Hlavním předmětem studia je skupina, v níž však každý jedinec má své místo a přispívá nebo narušuje stabilitu celku. Zásadní je, že fungování oné společnosti je poznatelné díky sdíleným způsobům vnímání světa jejími členy.

Oproti tomu se současná antropologie liší hned v několika bodech. Vlivem rozšíření hranice mezi sociálními a přírodními vědami a doby postmodernismu, přinášejícího velké pochybnosti do kulturní antropologie se obor přiklonil daleko více k sociálním vědám. „V opozici k scientickému přístupu založeném na modelu přírodních věd, dnes představitelé interpretativní antropologie hledají inspiraci na těch nejneobvyklejších místech – ve feministických výzkumech, dobrodružné literatuře i v metodách surrealistické koláže [...]“ (Soukup, 2004, s. 593). Antropologie se

tedy odklonila od snahy být jako přírodní vědy a nechává se ovlivnit novými tématy a metodami z různých oblastí. Subjektivita se nyní stává obecně přijímaným a někdy i cílovým prvkem antropologické práce. Předmětem studia je nyní daleko častěji také jedinec a jeho vnímání a obraz reality, které postihuje např. metodou fenomenologickou či orální historie. Také zdůrazňuje formu, již jsou antropologické práce psány a prezentovány, a které souvisí s osobou antropologa.

K tomu se pojí příklon antropologie propojit vícero disciplín, ať už v rámci metod užívaných ve své práci či předmětů studia. Jedná se o nejen příbuznou sociologii a psychologii, ale také filozofii, biologii, politické vědy ad. Jak už víme, k interdisciplinaritě nabádal také Firth (viz 1951, s. 478) ve svém čase jako vedoucí sociální antropologie na London School of Economics a také aktivně podporoval propojení britské sociální a americké kulturní antropologie, čímž napomohl jejich sblížení v poválečné době. Díky tomu je umožněno zachytit člověka a společnost z různých perspektiv. Problém však nastává, pokud tyto odlišné perspektivy neskládáme do jednoho obrazu, ale necháme je roztrženy, což dělá mezioborovou diskuzi velmi složitou, protože každý obor nahlíží na člověka jiným prizmatem vzájemně se vylučujícím s jinými pohledy a není zde žádný prostředník, který by je propojil. Firth problém oddělenosti oborů, které by mohly profitovat ze společné debaty, aplikoval na vztah mezi ekonomikou a antropologií, které „postrádají koordinaci“ (Firth, 1939, s. 22), a o jejichž sblížení po celou svou kariéru usiloval.

Další téma, které soudobá antropologie přehodnotila, je vztah antropologa a informátora. Firthovo pojetí je velmi podobné tomu dnešnímu – jde v zásadě o rovnocenný vztah, ve kterém obě strany přispívají stejným dílem. Vztah výzkumníka a jeho informátora je chápán jako partnerský vztah a spoluautorský (Soukup, 2004, 594). Co víc, měli bychom reflektovat možné

zájmy informátora a zisk z participace na výzkumu. Ten Firth ilustroval na příkladu směny západního zboží za informace (viz kapitola *Antropologická práce a výzkum*).

Novodobý prvek v antropologii je reflexivita antropologa jako člověka s pocity, myšlenkami a názory objevujícími se během samotného výzkumu. Nyní je žádaná daleko větší reflexe osoby výzkumníka, která by byla citelná v jeho výsledné publikaci – má vzít v úvahu svou subjektivitu a obecně dávat najevo, že se v terénu opravdu vyskytoval. Nejde tedy jen o popis chování domorodců, ale i o badatelovo vlastní vnímání a emoční procesy. Firth tento požadavek splňuje jen z části a čtenář to z jeho knih spíše pocítí, než explicitně přečte. Prostředí výzkumu popisuje barvitě, stejně jako jeho obyvatele. Jeho kladný vztah k domorodcům je citelný a je znatelné, že mu na jejich blahobytu záleželo – pomohl zajistit jídlo a kontakt s vládou při hladomoru na Tikopia v 50. letech, netajil se svou nelibostí vůči dopadům křesťanství na tamní společnost. Také velmi otevřeně líčí situace, především na začátku svého výzkumu, kdy jej několik měsíců domorodci podváděli a podávali mu špatné informace o svých rituálech (Firth, 1971, s. 16) nebo o svých konfliktech s domorodci (Firth, 1940, s. 32). Nebál se zmínit ani o svých faux-pas v terénu, kdy se dopustil veřejné urážky náčelníka, aniž by si toho byl vědom (Firth, 1971, s. 61). Firth tedy zčásti odpovídá současné potřebě reflektovat svou vlastní pozici jako antropologa, ale rozhodně není jeho primárním cílem.

S reflexivitou souvisí také kritika antropologie jako reprezentanta mocenských vztahů a zájmů západní civilizace v době kolonizační správy. S touto komplikovanou minulostí se antropologická disciplína vyrovnávala ve druhé polovině 20. století. Jejím výsledkem je právě ona potřeba reflektovat osobu antropologa, jeho stanoviska, předsudky, pocity a možné zájmy pojící se s výzkumem. Vede také k uznání důležité role informátorů

pro antropologovu práci a dodržování etických zásad, jak zacházet s informacemi, které od nich získáme, popř. z toho plynoucích etických dilemat. Firth své stanovisko vyjadřuje ve svém posledním, již zmíněném článku, kde nejen zdůrazňuje důležitost informátorů pro výzkum, ale také jejich příspěvky do antropologického vědění, které je pro něj univerzálně sdílené, nikoli exkluzivním majetkem západní společnosti (Firth, 2001a, s. 243).

Jak můžeme vidět, rozdíl mezi soudobým antropologickým vnímáním není v komparaci s tím Firthovým zdaleka tak velký, jak by se mohlo zdát. Totožné (popř. téměř totožné) jsou v tématu interdisciplinarity: je důležité podporovat mezioborovou diskuzi a kontakt, který může vést ke vzájemnému obohacení a propojení různých perspektiv vědění o člověku. Také si odpovídají ve třech pilířích antropologie Martina Soukupa – 1) komparace, která ovšem vyžaduje dostatečnou znalost a pochopení dané společnosti, 2) holismus, jenž je pro Firtha a pro klasický funkcionalismus naprosto zásadní prvkem antropologické disciplíny, zatímco podle M. Soukupa je o holismu dnes pochybováno kvůli rostoucí roztržitosti antropologického poznání, a nakonec 3) neutralita antropologa – tedy zásada nehodnotit zkoumanou kulturu z pohledu její nad/podřazenosti té své, se kterou se Firth shoduje.

Poslední podobnost souvisí se vztahem antropologa a informátora, jejichž přínos do výzkumu je stejně hodnotný. Informátor je daleko víc vnímán jako partner a spoluautor výzkumné práce než-li pasivní vypravěč tradičních příběhů. Stejně tak se proměnila pozice antropologa, již ne jako autority, ale jako neznalého člověka, osvojujícího si vidění světa a učícího se způsobům dané kultury.

V čem se soudobá antropologie s Firthem zásadně odlišují je problematika subjektivity/objektivitu antropologa. Firth objektivitu vidí jako nutnou pro zachování vědeckosti antropologického zkoumání. Subjektivita a předsudky patří k člověku, ale je nutno je separovat od role antropologa. Naopak pro soudobou antropologii je tato objektivita nedosažitelná. Je to způsobeno postmodernismem druhé poloviny 20. století, který přinesl do antropologie velké pochybnosti. Objektivita není možná, protože se nelze vymanit z vlivu vlastní kultury a společnosti. Jediné co můžeme, je uvědomit si vlastní subjektivitu a reflektovat ji v rámci svého výzkumu.

S tím souvisí poslední zmíněné téma - otázka reflexivity. Ta u Firtha není zdaleka tak viditelná jako v dnešních antropologických pracích. Antropologie dnes vyžaduje, aby antropolog reflektovat svou pozici ve výzkumu, pocity a dojmy, tedy byl jeho aktivní součástí. Nemáme se tedy zajímat jen o domorodce, ale pozorovat také sami sebe jako aktéry. Firth, na druhou stranu, reflektuje spíše situace vázané na domorodce – počáteční nelibost, lži a konflikty antropologa s místními, své vlastní chyby v terénu v kontaktu s lidmi Tikopia. Z jeho knih je znatelné přátelství s mnoha jeho informátory a osobní náklonnost ke společnosti ostrova. Reflexivita však není jeho hlavní cílem, ale spíše důsledkem osobitého stylu psaní R. Firtha. Čtenář však sám posoudí, zda právě on neukazuje vliv Tikopia na novozélandského antropologa nejlépe:

„V chladu brzkého rána, právě před úsvitem, oblouk Jižního kříže kráčel k východnímu horizontu, na němž byl matně znát malý tmavomodrý obrys. Pomalu se z něj vyloupila nerovná hornatá masa, strmě vystupující z oceánu; pak, jak jsme se k nim přiblížili jen na pár mil, kolem své paty odhalil úzký kruh malou nížinatou půdu, hustě zarostlou vegetací. Chmurný šedivý den se svými nízko plujícími mraky posílil můj ponurý dojem z osamělého

vrcholku, divokého a bouřlivého, stojícího ve vodní pustině.“ (Firth, 1963a, s.

1)

Shrnutí

Raymond Firth, narozen roku 1901 na Novém Zélandě, byl jeden z předních britských antropologů působících na London School of Economics. Ve svém oboru působil aktivně zhruba čtyřicet let, antropologické práce publikoval poté až do své smrti roku 2002. Jeho kariérní život byl velice plodný a během svého života realizoval několik dlouhodobých terénních výzkumů v různých oblastech severní i jižní polokoule. Mezi jeho nejkompexnější díla patří publikace o Tikopia, kultuře v oblasti Šalamounových ostrovů, která jsou velmi detailními pracemi o místní společnosti a kultuře a jejich proměně v průběhu času vlivem západního světa. Hlavní znaky jeho prací jsou barvitost, s jakou popisuje prostředí a samotné domorodce, důraz na ukázání variací v chování obyvatel, které nemusí vždy odpovídat normám společnosti, a rozvíjení tématu sociální změny.

Tento antropolog patří do období funkcionalismu, který vznikl ve 20. letech 20. století ve Velké Británii. Jeho zakladateli byli B. Malinowski a A. Radcliffe-Brown, kteří pak následně rozdělili tento směr na klasický funkcionalismus a strukturální funkcionalismus. Hlavním inspiračním zdrojem funkcionalismu byl Émile Durkheim s koncepcí společnosti jako celku integrujícího vzájemně provázané prvky mající každý vlastní funkci. Vznikl jako nové paradigma, které se vymezilo vůči evolucionismu a difuzionismu v antropologii, a to především v otázce diachronního versus synchronního přístupu ke studiu společnosti, a soustředění se na jednotlivé kultury a v nich žijící obyvatele.

Teoretický rámec funkcionalismu je tvořen představou, že společnost je jako lidský organismus, jehož každý orgán má určitou funkci a ta je závislá na funkcích dalších orgánů (původně myšlenka H. Spencera). Stejně tak je

společnost v jádru systém skládající se z jednotlivých částí - kulturních a sociálních institucí. Ty jsou propojeny ve vzájemných vztazích, čímž tvoří společnost jako integrovaný celek. Každá instituce také plní svou funkci pro fungování společnosti. Pokud se objeví prvek, který byl změněn vnitřním či vnějším vlivem, pak může mít tato změna širší dopad a po určité době tak změnit systém jako takový. Podle Malinowského a následně Firtha ne všechny prvky pracují pro udržení rovnováhy společnosti, ale mohou s ní být i v konfliktu. Jde o tzv. variace, které se objevují v chování a jednání členů společnosti, jež ne vždy odpovídají normám společnosti.

Jádro funkcionalismus je složeno ze tří hlavních tezí - funkcionální jednoty společnosti, pozitivní univerzálnosti funkcionalismu a funkcionální nepostradatelnosti a objektivní účelnosti sociokulturních jevů. První teze nám říká, že společnost je integrální celek, druhá pak, že každý prvek v tomto celku má určitou funkci a ta poslední tvrdí, že každá společenská a kulturní instituce má nezastupitelnou funkci, a proto se nedá oddělit od společenského celku. Funkcionalismus je převážně synchronním přístupem ke studiu společnosti, snažícím se odhalit vnitřní strukturu společnosti - najít prvky, které konstituují společnost a analyzovat je z pohledu jejich funkce, tedy provést tzv. funkcionální analýzu. Hlavní metodou antropologie, kterou vytvořil a propagoval B. Malinowski, se stal dlouhodobý terénní výzkum.

Pro funkcionalismus je zásadní pojem funkce, který je chápán různými způsoby, dle zaměření funkcionalisty, který jej definuje. Obecně, podle R. Murphyho je funkce účel, který má jednání v rámci specifické společnosti. Tato účelnost je pro většinu lidí implicitní a tedy na první pohled ne vždy zřejmá. Malinowski spojuje funkci s fyzickými potřebami, z nichž každá má odraz v jedné ze společenských/kulturních institucí. Pro Radcliffe-Browna znamená funkce pozitivní příspěvek prvků k udržení

stability sociálního systému. A nakonec Firth, který zkoumá funkci sociálních akcí a kulturních prvků vázaných na interagující systém, s nímž jsou spojeny.

Od druhé poloviny 20. století funkcionalismus ztrácí svou dominantní pozici v sociálních vědách a funkcionalistické paradigma se rozpadá. Přichází nové vlivy ze strany psychologie a symbolismu a antropologie je nucena se vyrovnat s dluhy dob koloniální správy. Funkcionalismus je upozaděn a objevují se nové antropologické směry - kognitivní antropologie, symbolická antropologie ad.

Třetí kapitola této práce pojednávala o Bronislawu Malinowském, jedné z důležitých postav funkcionalismu. S Firthem měli nejprve učitelský, později úzký kolegiální vztah. Ve čtyřicátých letech zdědil Firth po Malinowském křeslo vedoucího antropologické katedry. Firth měl velký respekt ke svému učiteli. I přes svůj obdiv se však neostýchal kritizovat nedostatky polského antropologa - především jeho příliš odvážné zobecňování vycházející pouze z terénních dat z Trobriandských ostrovů. Z toho také, dle mého názoru, plyne Firthova vlastní opatrnost při generalizacích dat. Malinowského největší přínos je viděn ve stanovení zásad terénního výzkumu, která Firth velmi důsledně dodržuje. Patří mezi ně nutnost osvojit si jazyk studované kultury, dlouhodobý pobyt v daném prostředí, participace na každodennosti místních ad. Kromě toho Firth a Malinowski sdíleli studium témat konfliktu a daleko více se soustředili na jednání jednotlivců a skupin a na kolik odpovídají normám a ideálům společnosti (tzv. sociální struktury). Tak jak Malinowský založil moderní britskou sociální antropologii, Firth ji rozšířil a proslavil mezinárodně a pod jeho vedení vystudovali antropologii studenti ze všech koutů světa.

Právě jedna z prvních knih R. Firtha, *We, the Tikopia* (1936) je výsledkem ročního intenzivního terénního výzkumu na ostrově Tikopia,

realizovaného podle Malinowského vzoru mezi lety 1928 a 1929. Tato kniha velmi barvitě popisuje místní život, vztahy a fungování společnosti. Firth je ve svém popisu velmi osobitý a analýzu společnosti prokládá vlastními zážitky, promluvami domorodců a lingvistickými informacemi o jazyku Tikopia. Jeho sentiment a přátelský vztah k obyvatelům ostrova je jasně viditelný. Přesto ji považuji za jeden z nejlepších příkladů komplexního výzkumu aliterární společnosti.

Specifičtější knihu, avšak neméně komplexní je *Primitive Polynesian Economy* (1939), popisující ekonomický život Tikopia a jeho propojení s dalšími institucemi této společnosti, např. náboženstvím a příbuzenskými vztahy. Kniha reflektuje také Firthův vliv na místní ekonomiku a jeho vlastní adaptace na systém směny.

O náboženství referuje vícero knih, ať už obecněji či specifičtěji. Firth se zabývá kupříkladu cyklickým souborem rituálů Tikopia nazvané *Work of Gods* popsané ve stejnojmenné knize (1940) nebo souborem příběhů popisující minulost a původ obyvatel Tikopia (*History and Tradition*, 1971). Nejzajímavější a nejobsáhlejší knihou s touto tematikou je *Rank and Religion* (1970), ve které se autor zabývá nejen tradičním náboženstvím Tikopia, ale především jeho proměnou vlivem šíření a postupné dominance křesťanské víry na ostrově. Je také příkladem jedné z knih, ve které se snaží nastínit diachronickou rovinu ostrovní společnosti. Druhým příkladem je *Social Change in Tikopia* (1959), ve které přímo analyzuje proměnu společnosti vlivem přírodních, politických a náboženských vlivů. Popisuje mimo jiné společnost Tikopia v době padesátých let, kdy prochází krizí, která má velký vliv na chování a jednání obyvatel. Firth se zde také angažuje jako jeden z mediátorů. Mimo výše zmíněné knihy napsal Firth velké množství článků, teoretických prací a publikací z dalších výzkumů z oblasti Londýna, Malajsie a dalších.

Firthův popis je velmi pestrý, velmi detailní a je založen na bohatém empirickém materiálu shromážděném při dlouhodobém pobytu na Tikopia. Zachycuje prostředí a v nich žijící domorodce, jejich způsob života, aktivity a chování, zaznamenává jejich promluvy. Antropolog se zabývá především jedincem jako členem určité společnosti, v jejímž rámci se nějak chová a jedná, s níž je svázán. Jeho počínání může odpovídat společenským normám, nebo s nimi může být v konfliktu. Každý z nás má totiž vlastní zájmy a cíle, které se snažíme naplnit. Firth se snaží zachytit domorodý život v jeho plnosti, variaci a konfliktu. Člověka vnímá jako svobodné individuum s možností volit prostředky, jak dosáhnout svých cílů, které se ne vždy shodují s pravidly společnosti, ve které žije, ale které je mohou ovlivnit. To souvisí s tématem společenské změny. Kromě toho se po vzoru Malinowského zabývá jazykem, a to značně detailně. Firth často ilustruje chování domorodců skrz jejich výpovědi, čímž objektům svého studia vdechuje život a dává jim vlastní osobnost. Přitom však nezapomíná na to, že neexistují ve vzduchoprázdnu, ale jsou ve vzájemném vztahu s ostatními lidmi a společnostmi samotnou.

Podle toho můžeme usuzovat na Firthův pohled na antropologickou disciplínu. Ta má zkoumat člověka jako člena určité společnosti, jehož společenské chování ovlivňuje tuto společnost – tedy tzv. organizaci sociálního chování. Společenská organizace je pojem zavedený Firthem, který se stal také hlavním předmětem jeho bádání – Firth zkoumá reálné reakce a jednání jednotlivců a to, jak odpovídají a ovlivňují tzv. sociální strukturu - společenská pravidla, normy a ideály konstruuující společnost. Jako antropologové bychom se tedy neměli zabývat pouze chováním, které odpovídá sociální struktuře (viz Radcliffe-Brown), ale také tématy jako jsou deviace, konflikt a konsensus.

Přestože funkcionalismus je považován za převážně synchronický přístup, ve Firthově pojetí získává prvky diachronie díky studiu tématu sociální změny. Také si všiml silícího vlivu psychologie v antropologii v době konce 50. let, i když se jako funkcionalista neobrátil ke studiu jednotlivce a jeho vnitřního světa, protože je empiricky obtížně zkoumatelný.

Ve Firthových pracích převažují tři opakovaně zdůrazňované prvky, které jsem nazvala jeho „zásadami antropologické práce“. Zaprvé Firth nabádá ke shromáždění dostatečného množství empirické evidence, díky které dokazujeme své teorie. Dále radí být obezřetný při interpretaci dat a držet se zásadně toho, co nám shromážděné materiály říkají, tedy nenechat se příliš unést. Stejná střízlivost je pak nutná i při procesu zobecňování, který by měl být prováděn jen s dostatečným množstvím pozorovatelných důkazů z terénu.

Pro Firtha jako funkcionalistu je zásadní metodou terénní výzkum. K tomu uvádí, že je nutné reflektovat podmínky, za kterých byl proveden. Patří zde témata jako použitá média ekonomické a sociální směny, použité metody, komunikační prostředek ad. Kromě toho můžeme v jeho knihách najít reflexe etických otázek či problémy, se kterými se v terénu setkával.

Ty se často týkají role antropologa či jeho vztahu k informátorům. Vědec může v terénu zastávat několik různých rolí. Souvisí to např. s děním ve společnosti. Firtha může čtenář vidět nejen jako výzkumníka, ale také jako zprostředkovatele kontaktu mezi Tikopia a oficiální vládou, konzultanta, rádce, posluchače či cizince učícího se nové kultuře a účastnícího se jejího života. S několika těmito pozicemi souvisí otázka předmětu a cíle aplikované antropologie. Pro Firtha má antropologie obecně především zkoumat společnost a kulturu – tedy vykonávat objektivní a vědeckou práci – nikoli reprezentovat zájmy určité kultury. V praxi mohou být antropologické

materiály použity jako základna k návrhu řešení daného problému, popř. predikci možných následků změn. Antropologie má však ze zásady sloužit pro účely vědění a pochopení.

Stejně jako antropolog, i domorodci mají různé místo v antropologickém výzkumu. Dle Firtha mají nejen velký význam jako informátoři, sdílející své vidění světa, ale také jako profesionální etnografové obohacující antropologické vědění o novou perspektivu.

Poslední kapitola srovnává současnou antropologii s tou Firthovou, a to v několika tématech. Hlavní podobnosti můžeme vidět v tzv. třech pilířích antropologie – komparaci, holismu a neutralitě. Druhý pilíř je v dnešní době problematizován, avšak ve Firthově pojetí jim antropologie odpovídá. Firth, stejně jako dnešní antropologové, nabádají k většímu mezioborovému kontaktu a vzájemnému inspirování se metodami a předměty studia. Ve Firthově době se jednalo o psychologii a ekonomii, dnes je tato paleta možností daleko širší. Obě podoby antropologie si také odpovídají v definování vztahu antropologa a informátora, který je spíše na úrovni partnerů než na nad/podřazenosti.

V čem stojí současná a Firthova antropologie spíše proti sobě je otázka objektivitu/subjektivitu antropologa. Pro Firtha je objektivita zásadním prvkem antropologické práce, od které musíme oddělit naši lidskou předsudečnou část. Dnes se antropologie přiklání daleko více na stranu antropologa jako postavu ovlivněnou svou vlastní subjektivitou, výchovou a kulturním prostředím, ze které se nelze zcela vyjmout. Rozdílný je do jisté míry také předmět zkoumání – Firth se soustředí na jedince ve společnosti a vliv jeho chování na její strukturu, zatímco soudobé zkoumání bere v potaz i vnitřní stavy člověka, jeho prožívání a představy, které jsou pro Firtha jen obtížně pozorovatelné.

A nakonec, někde napůl cesty stojí otázka reflexivity, kterou současná antropologie považuje za důležitý prvek antropologické práce. Antropolog má povinnost reflektovat svá vlastní stanoviska, pocity a prožívání, tedy zvýraznit svou přítomnost v terénu jako jednoho z účastníků. Firth tuto reflexivitu nepovažuje za tak důležitý element své práce. Přesto se však v jeho knihách objevují pasáže, ve kterých sdílí se čtenářem své konflikty s domorodci, svá faux-pas i přátelské vztahy s místními.

Závěr

Tato práce se zabývá antropologem Raymondem Firthem, představitelem klasické funkcionální antropologie, studentem B. Malinowského a vedoucím britské sociální antropologie. V jejím průběhu jsem analyzovala jeho publikace o ostrovní společnosti Tikopia, přístup k antropologické práci a bádání, terénnímu výzkumu, vztahu k informátorům a jejich roli ve výzkumu, a nakonec jejich srovnání se současnými antropologickými představami. Mým cílem, který jsem si na počátku své práce vytyčila, bylo poskytnout komplexní náhled na Firthovu práci antropologa a jeho přínos v rámci kontextu doby a antropologické disciplíny.

Jak čtenář mohl vidět, Firthova dlouhá působnost na poli antropologie přinesla jeden ze vzorových komplexních výzkumů v historii tohoto oboru. Kromě holistického popisu a analýzy kultury a společnosti Tikopia obsahují bohaté informace (explicitně či implicitně vyjádřeny) o Firthově osobě a chápání práce antropologa. To je ovlivněno nejen dobou - funkcionalistickým přístupem, který dal Firthovi témata a metodu studia společnosti - ale také jeho učitelem B. Malinowským. Ten mu byl zároveň inspirací (v rámci podoby terénního výzkumu a studia aliterární kultury) i výstrahou, jak je důležitá obezřetnost při interpretaci a generalizaci sesbíraných dat.

Jedním z přínosů Firtha do antropologického vědění je studium sociální organizace, reálného chování jedince ve společnosti jako opozitum pojmu sociální struktura (normy a ideje jako vzor chování), a to v její obrovské variantnosti, která se mezi obyvateli Tikopia objevuje. Tím se snaží ukázat možné konflikty mezi sociální organizací a strukturou a upozorňuje na častou deviaci lidského chování a jednání, která nesmí být opomíjena nebo zkreslena zobecněním. Proti zásadám funkcionalismu se mimo synchronickou rovinu zabývá i tou diachronní - studuje variace z pohledu

sociální změny a později se snaží také o rekonstrukci historie Tikopia - čímž ukazuje svou individualitu v rámci tohoto směru i částečný vliv americké kulturní antropologie, jež mu byla další inspirací.

Při srovnání s antropologií dneška si s Firthem přitakávají ve zdůrazňování přínosu informátora pro antropologický výzkum a mezioborového kontaktu s cílem vzájemného obohacení. Daleko méně si odpovídají v otázce reflexivity, kterou Firth spíše oživuje svá vyprávění a ilustruje příklady domorodého chování, než-li by jimi cíleně ukazoval svou subjektivitu či prožívání během výzkumu. Tento antropolog naopak pevně věří v možnost objektivitu a schopnosti antropologického badatele jí vládnout, a to prostřednictvím propracované výzkumné metodologie a jejího osvojení.

Ačkoli neskrývám své sympatie vůči Firthovu pohledu na náš obor, faktem je, že současná antropologie se do jisté míry zřekla možnosti holistického popisu kultur. Dnešní preference, především v českém prostředí, tíhnou daleko více k výzkumům malého rozsahu, zaměřené na malé skupiny lidí či specifické fenomény. V terénu antropolog tráví kratší čas, který se následně snaží kompenzovat opakovanými návraty. Holismus je znemožněn také rozpadnutím antropologie na velké množství podoborů a odnoží, které znemožňují vznik uceleného souboru poznatků o člověku a kultuře ze strany disciplíny i vědce. Svou roli zde hrají také finanční prostředky – antropologie za Firthovy aktivní kariéry byla bohatě financována a využívána koloniální vládou, zatímco dnes je obtížné získat prostředky na výzkum. To je také častým důvodem preference malého výzkumu v českém prostředí. Je tedy otázkou, zda se dívat na Firtha jako na antropologa minulosti, která byla již překonána, nebo možnou inspiraci k návratu k holistickému pojetí antropologie a výzkumu vzdálených kultur, jejichž zachycení bylo hlavním motivem vzniku funkcionalistické

antropologie. Měli bychom se zamyslet nad obnovením studia primitivních kultur, jejichž zánik je stále aktuální otázkou, v českém prostředí spíše ignorovanou. A pokud bychom nabízené možnosti odvrhli? Pak zde stále zůstává Raymond Firth, původem novozélandský antropolog a etnograf, jehož preciznost antropologické práce, vědeckost antropologického bádání a komplexita jeho výzkumu Tikopia je jedním z předních děl, které má antropologii stále co nabídnout.

Literatura a zdroje

- Budil, I. (2003). *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton. (4. vydání).
- Davis, J. H. R. (2004). Raymond William Firth, 1901 – 2002. *Proceedings of the British Academy*, 124, 70-88.
- Firth, R. (1930a). A dart match in Tikopia. *Oceania* 1(1), 64-96. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-006>
- Firth, R. (1930b). Marriage and the Classificatory System of Relationship. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 60, 235-268. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2843868>
- Firth, R. (1930c). Reports And Proceedings: Report On Research In Tikopia. *Oceania* 1(1), 105-117. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-008>
- Firth, R. (1936a). Tattooing in Tikopia. *Man* 36(10), 173-177. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2789929>
- Firth, R. (1936b). Bond-Friendship in Tikopia. In Buxton, D. (ed.) *Custom is king: essays presented to R. R. Marett* (s. 259-269). New Haven, Conn.: HRAF. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-005>
- Firth, R. (1939). *Primitive Polynesian Economy*. London: Routledge & Sons, Ltd.

Firth, R. (1940). *Work of the Gods in Tikopia*. London: LSE. Monographs on Social Anthropology No. 1 & 2. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-003>

Firth, R. (1951a). Contemporary British Social Anthropology. *American Anthropologist* 53(4), 474-488.

Firth, R. (1951b). Privilege Ceremonials in Tikopia. *Oceania* 21(3), 161-177. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40328289>

Firth, R. (1954a). Social Organization and Social Change. *Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 84(1/2), 1–20. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2843997>

Firth, R. (1954b). The sociology of 'magic' in Tikopia. *Sociologus* 4, 97-116. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43643834>

Firth, R. (1955). Some Principles of Social Organization. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* 85(1/2), 1-18. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2844179>

Firth, R. (1956). Rumor in a Primitive Society. *The Journal of abnormal and social psychology* 53, 122-132. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-024>

Firth, R. (1957). *Man And Culture: An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski*. London: Routledge & Kegan Paul. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: https://archive.org/stream/mancultureevalua00firt/mancultureevalua00firt_djvu.txt

Firth, R. (1958). *Human Types: An Introduction to Social Anthropology*. New York: The New American (původní vydání 1938).

Firth, R. (1959). *Social Change in Tikopia: Restudy of a Polynesian Community After a Generation*. New York: The MacMillan Company. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-020>

Firth, R. (1963a). *We, the Tikopia*. California: Stanford University Press (původní vydání 1936).

Firth, R. (1963b). *Elements of Social Organization*. London: Watts & Co (3rd edition). Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <https://archive.org/details/elementsofsocial00firt>

Firth, R. (1969). Tikopia Social Space – A commentary by Raymond Firth. *Journal of the Humanities and Social Sciences of Southeast Asia and Oceania* 125(1), 64-70. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/41018268_Tikopia_social_space_-_A_commentary_by_Raymond_Firth

Firth, R. (1970). *Rank and Religion in Tikopia*. London: George Allen and Unwin Ltd.

Firth, R. (1971). *History and Tradition of Tikopia*. Wellington: The Polynesian Society (Incorporated). Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://ehrafworldcultures.yale.edu/ehrafe/citation.do?method=citation&forward=browseAuthorsFullContext&id=ot11-027>

Firth, R. (1976). Conversion from Paganism to Christianity: The Tikopia case. *RAIN* 14, 3-7. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3031908>

Firth, R. (1978). Banishment and Exile: Reflections on a Tikopia Practice. *Paideuma* 24, 247-258. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40341616>

Firth, R. (2001a). The Creative Contribution of Indigenous People to Their Ethnography. *The Journal of the Polynesian Society* 110(3), 241-246. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jps.auckland.ac.nz/document?wid=5128&page=0&action=searchresult&target=>

Firth, R. (2001b). The Tikopia Dreams: Personal Images of Social Reality. *The Journal of the Polynesian Society* 110(1). Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <http://www.jps.auckland.ac.nz/document/?wid=5112>

Hanchett, S. (1978). Five Books in Symbolic Anthropology. *American Anthropologist*, 80, 613-621.

Huntsman, J. (2003). Raymond Firth (1901-2002). *American Anthropologist*. 105(2), 487-490.

Kuklick, H. V. (2002) Functionalism. In Barnard, A. & Spencer, J. (Eds.), *Encyclopedia of Social And Cultural Anthropology*. (246-251). London, New York: Routledge.

Kubátová, H. (2009). *Sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Layton, R. (1998). *An Introduction to theory in anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Macdonald, J. (2002). The Tikopia and 'What Raymond Said'. In Jaarsma, S. & Rohatynskyj, M. (ed/s), *Ethnographic Artifacts: Challenges to a Reflexive Anthropology* (107-123). Honolulu: University of Hawai'i Press. Citováno 27. března 2017. Dostupné z:

<http://researchcommons.waikato.ac.nz/bitstream/handle/10289/3340/the%20tikopia.pdf?sequence=1>

Murphy, R. F. (1979). *An Overture to Social Anthropology*. New Jersey: Prentice-Hall.

Owen, M. G. (1966). Book Review on „Functionalism in the Social Sciences“. *American Anthropologist*, 68(3), 832-833.

Rivers, W.; Firth, R. a Schneider, D. (1968). *Kinship and social organisation*. London: The Athlone Press.

Sapir, J. D. (1974). Review: „Symbols: Public and Private“ by Raymond Firth. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(4), 507-510, 512. Citováno 27. března 2017. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1384617>

Soukup, M. (2015). *Základy kulturní antropologie* (2. rozšířené vydání). Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Soukup, V. (2004). *Dějiny antropologie: Encyklopedický přehled dějin fyzické antropologie, paleoantropologie, sociální a kulturní antropologie*. Praha: Karolinum.

Tambiah, S. J. (2002). *Edmund Leach: An Anthropological Life*. Cambridge: Cambridge University Press.